

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ HÁM ORTA ARNAWLÍ
BILIMLENDIRIW MINISTRIGI**
**ÁJINIYAZ ATÍNDAGI NÓKIS MÁMLEKETLIK
PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTÍ**

**SÚWRETLEW ÓNERI HÁM MIYNET TÁLIMI FAKULTETI
MIYNET-TALIMI KAFEDRASÍ**

5112100-Tálim hám tarbiya teoriyası hám metodikası (Texnologiyalıq tálim)
bagdarı 2-kurs magistrantı

**Pirnazarova Dilnozanıń
PITKERIW QÁNIGELIK JUMÍSÍ**

**TEMA: “*Jaslardı kásipke baǵdarlawda xalıq ónermentshiliginin
áhimiyeti.*”**

Magistrant:

D.Pirnazarova

Ilimiy basshi:

B.Avezov

Kafedra baslıgı:

B.Dauletmuratov

Kafedra májlisiniń 2021-jıl ____-may sánesindegi № ____ protokoli menen qorǵawǵa ruxsat berildi

Nókis-2021

ANNOTATSIYA

Ónermentshilik ulıwma orta bilim beriw mektepleri hám kásip -óner kolledjlerinde úyreniliwi jaslardı tálim orınların pitkergennen soń turaqlı jumıs orınları menen támiynleniwleri óner iyelewlerin tártipke saladı. Jaslardıń ruwxıy jetik bolıp jetisiwinde milliy ruwx hám maqtanish sezimin oyatiwda xalıq ónermentshiligiń ornı ayriqsha. Mámleketimiz materiallıq mádeniyatı tariyxında úlken orın iyelegen xalıq ónermentshiligi sonday baylıq onda xalıq turmısına tiyisli qımbatlı maǵliwmatlar sáwlelengen.

Sol tárrepten alıp qaraǵanda jaslardı kásipke baǵdarlawda ónermentshilikiń tutqan ornı úlken áhimiyetke iye.

Jumistiń mazmunında ónermentshilik mektepleri menen baylanıslı tájriybeler hám jaslardı kásipke tayarlawdaǵı áhimiyeti xalıq ónermentshiligi túrleri, mektepleri hám olardıń rawajlaniwı górezsizlikke eriskennen keyin ónermentshilikiń rawajlaniwı xalıq ónermentshiligi túrleri metodları hám aldińǵı tájriybeler ulıwma bilim beriw mekteplerinde milliy ónermentshilikti úyreniw negizinde jaslardı ónermentshilik isbilemenligine baǵdarlaw siyaqlı máseleler jarıtılǵan.

Предоставление молодым людям постоянной работы в профессиональных школах и профессиональных колледжах, а также предоставление постоянных рабочих мест после окончания учебы регулируют приобретение навыков. Особая роль в пробуждении национального духа и чувства гордости в развитии молодежи принадлежит народному творчеству. Народное искусство, занимающее значительное место в истории материальной культуры нашей страны, настолько богато, что содержит ценные сведения о жизни народа. С другой стороны, большое значение имеет мастерство в профессиональной ориентации молодежи.

В контексте работы опыт профессионально-технических училищ и важность профессионального обучения молодых людей по видам ремесел, школ и их развития после обретения независимости ». Выделил такие проблемы, как знание.

The provision of permanent jobs for young people in vocational schools and vocational colleges, as well as the provision of permanent jobs after graduation, regulates the acquisition of skills. The role of folk art in awakening the national spirit and a sense of pride in the development of young people is special. Folk art, which occupies a significant place in the history of material culture of our country, is so rich that it contains valuable information about the life of the people.

On the other hand, the role of craftsmanship in importance.

In the of young people in the types of crafts, schools and their development after independence. 'highlighted problems context of the work, the experience of vocational schools and the importance of vocational training such as stuttering.

Tema : Jaslardı kásipke baǵdarlawda xalıq ónermentshiligiń áhimiyeti.

Jobası:

Kirisiw

- a) Temanıń aktuallığın tiykarlaw ;*
- b) Jumistiń maqseti hám orinlaniwshi waztypalar*

1-Bap. Texnologiya tálimi tiykarında oqiwshılardı aǵash oymashılıǵı óneri menen tanistırıwdıń teoriyalıq tiykarları.

1.1. Aǵash oymashılıǵında qollanılatuǵın ásbaplardı jumısqa tayarlaw hám saqlaw qaǵıydalari.

1.2. Jaslardı ónermentshilik mektepleri arqalı isbilemenlikke tayarlaw.

1.3. Ónermentshilik mekteplerinde jaslardı kásipke tayarlawdıń mazmuni.

2- Bap. Texnologiya tálimi tiykarında oqiwshılardı aǵash oymashılıǵı óneri menen tanistırıwdıń shártleri.

2.1. Úzliksiz tálım sistemاسında jaslardı kásip tańlawǵa bagdarlaw tiǵız baylanışlılıǵın támiyinlewdiń forma hám metodları.

2.2. Aǵash oymashılıǵında àpiwayı hám quramalı naǵıs elementlerin sıziw.

2.3. Oqiwshilarǵa oyıp islengen naǵislardı pardozlaw túrlerin úyretiw.

3-Bap. Texnologiya táliminde oqiwshılardı aǵash oymashılıǵı naǵıs túrlerin ámeliyatta qollaniw.

3.1. Aǵashqa naǵıs oyıp islewdi ámeliyatta qollaniw.

3.2. Aǵashqa naǵislardı oyıp islewde naǵislardıń bir-birine uyǵınlaşıwin támiyinlew

3.3. Jaslardı kásipke baǵdarlaw jumısların alıp barıw hám ámeliyatta qollanlıwi.

Kirisiw

Biz anıq maqset penen kásipke baǵdarlaw jumısların alıpbarıwda mekteptiń jaylasıw ortalığı oqıwshılardıń jas ózgeshelikleri miynetke tayarlıgibilem hám tájriybesi názerde tutıladı. Oqıwshılar klastan-klasqa ótken sayın olargá kásipke baǵdarlaw boyınsha beriletugın maǵlıwmatlardiń kólemi keńeytirilip hám quramalasıp barılıdı. 5-klasta oqıwshılarǵa kásipler haqqında ulıwma maǵlıwmatlar beriledi máselen kásiplerdiń atları aytıladı hár bir kásip boyınsha qániygelerdiń ne jumıs islewi, islew waqtında qaysı ásbap-úskenelerden paydalaniwı onıń miyneti jámiyetimizge qanday payda keltiretuǵınlığı túsındıriledi.

Mine usı klaslarda házirgi zaman islep shıǵarıw kárzanalarınıń áhimiyeti, olardıń rawajlanıw tariyxı, usı kásipler boyınsha miynettiń mazmunı tuwralı miynet predmetleri ha`m quralları,

islep shıǵarılatuǵın ónimler haqqında gúrriń etip beriw múmkın. VIII-IX klaslardiń oqıwshılarına bolsa joqarıdaǵı maǵlıwmatlardan tısqarı, to` mendegi maǵlıwmatlarda beriledi: miynet sháráyatları, túrli kásip iyeleri ózlestiriwi lazımlı bolǵan arnawlı, ulıwma miynet hám ulıwma texnikalıq bilimler, kásiplerdiń gegienalıq xarakteristikası, kásiplerdiń adamlarǵa qoyatuǵın talaplari, miynetke haqı tólew sistemi,

jeńillikler, usı kásipler boyınsha kadrlar tayarlaw hám olardıń qániyeligin asırıw sistemi. óspirimlerdiń kásiplerle qızıǵıwı tez-tez ózgerip turadı.

Bul jaǵday ayırm waqıtları sırtqı ortalıq tásirinde payda boladı.

Máselen olar kásiplerdiń mazmununuń quramalasıwı keleshekti nadurıs túsinıwleri, óz imkaniyatlarına jeterli dárejede obiektiv bahalawları hám bunda ózlerin iń psixofiziologiyalıq qásiyetlerin esapqa almawı hám óz ku`shlerine artıqsha iseniwi sebepli de usınday hallar payda bolıwı múmkın.

Oqıwshılardıń bir bólegi ózleriniń keleshektegi kásiplerine ulıwma qızıqpaydı. Bir kásipke qızıǵıw, miynettiń mazmunın biliwge umtılıw kásipke qızıqtırıw ushın texnologiya tálimi olarda texnikanı,

házirgi jumışshılardıń jumısı, onıń miyneti nátiyjelerin bilip alıwına umtılıw o yatastuǵınday etip shólkemlestiriw kerek. Usıǵan qaray oqıwshılar oqıw ustaxanalarında sabaqlarda ámeliy jumısları orınlap atırǵanında materiallarǵa islew beriw din` jańa texnologiyalarınan hám jańa texnikadan misallar keltiriw, materiallarǵa islew beriwdi mexanizaciyalastırıw hám avtomatlastırıwdıń abzallığı n aytıp ótiw, biraq qol miynetiniń áhimiyetinde kemsitpew, sanaat kárzanalarındaǵı ekskursiya protsesinde házirgi zaman texnikaların túsin diriw yamasa bul jumıstı oqıw yamasa ilimiý texnikalıq filmlerdi ko'rsetiw menen ámelge asırıw mümkin. Sonday-

aq sabaqlarda tálimniń bir qıylı metodların qollay bermew kerek. Ulıwma tálim sabaqları menen texnologiya sabaqlarınıń ishki baylanısı oqıwshılardı kásipke baǵdarlaw ushın qolay jaǵday jaratadı. Bul bolsa oqıwshılarǵa pánnıń ámeliyat ushın áhimiyetin túsindiriw imkanın beredi. Mine usı imkaniyat tek qanday da bir temanı ótiwde oqıwshılardıń bilimlerin bekkemlew ushın emes, bálkim olardı jumışshı kásibi menen anıq baylanıstırıw ushın da zárúr. Oqıwshı lardı sanalı kásip tańlawǵa tayarlaw ulıwma bilim beriw mektebiniń áhimiyetli wazıypası . Bul tayarlıq bolıp esaplanadı eki sebepli:

Birinshisi jámiyettiń kadrlarǵa bolǵan intasın, jaslardıń jeke qábiletin esapqa alıp turıp ámelge asıradı. Ekinshisi jeke adamnıń kásiplik tärepten ózin-ózi ańlawı menen

baylanıslı. Oqıwshılardı kásip tańlawǵa tayarlaw: olardıń itibarin reklama etilip atırǵan kásiplerge baǵdarlawdı, miynetiniń ilimiý tiykarları tek zárúr bilim hám kónlıkpler iyelegenine emes, sonıń menen birge jeke adamnıń qábiletin rawajlan dırıwdı támiynlewshi xizmetine qatnastırıwdı óziniń ishine aladı. Kásipke baǵdarlaw isiniń dáslepki basqıshında reklama isine oqıwshı ardiń ózlerin aktiv qatnastırıw zárúr. Bul olardıń islep shıǵarıw hám ondaǵı kásipler menen tanısıwları ushın jaǵday jaratadı. Mektepte kásiplerdi reklama etiw quralları sıpatında kásip tańlawǵa arnalǵan lekciyalar, sáwbetler, konferen ciyalar, básekelesiwler, mektep radiosı arqalı arnawlı esittiriwler, shólkemlestiriw, diywal gazetalar shıǵarıw, arnawlı stendler, kásipke baǵdarlaw mýyeshlerin bez etiwde paydalanyladi. Mektep jasları ushın kásip-

óner kolledjleriniń oqıwshıları menen hám kárxanalardıń jumısshıları menen te
ń qatarda tikkeley baylanısta bolıw júdá
paydalı, ulıwma qızıǵıwshılıq, pikirleslik, óz-

ara múnásibetler kóbinshe mektep pitkeriwshisi keyinrek jumıs baslaytuǵın ko
llektivin tańlawǵa járdem beredi. Kásiplik bilimlendiriwde kórkem ádebiyat úl
ken orın tutadı. Oqıwshılardıń oqıwı hám talqılawı ushın ádebiy shıǵarmalardı
tańlaw kásipke baǵdarlaw isiniń áhimiyetli bólegi bolıp esaplanadı. Oqıwshılar
da kásipke bolǵan qızıǵıwlardı qáliplestiriw basqıshi

olardı miynetke qosıw menende baylanıslı bolıp tabıladı. Mektep oqıwshıları kási
p tańlawdıń sotsiallıq áhimiyetke iye sebeplerin qáliplestiriw ushın sabaqtan tıs
qarı tárbiyalıq islerde úlken imkaniyatlarǵa iye. Bul iste mektep direktörü, direk-
tordıń klastan hám mektepten tısqarı isleri boyınsha orınbasarı, klass bas-
shıları, pán oqıtıwshıları, ata-

analar, miynet kárxanaları menen bekkem birlikte ámelge asırılatuǵın isler bolıp e
saplanadı. Oqıwshılardı kásipke baǵdarlaw isleri boyınsha sabaqtan tısqarı tár
iyalıq isler mazmunı: kásip tańlawdıń sotsiallıq áhimiyetke iye sebeplerin qáli
plestiriw, oqıwshılardı túrli kásipler hám qániygelikler menen tanıstırıwdı, kás
ipke bolǵan qızıǵıwshılıqların rawajlandırıwdı, oqıwshılardıń ózine say
beyimlesiwlari hám imkaniyatların anıqlawdı óziniń ishine aladı. Solardan kelip sh
ıǵıp, joqarı klass oqıwshılarında kásip tańlawdıń sotsiallıq áhimiyetke iye usılları
n ,formaların kórip shıǵamız. Sabaqtan

tısqarı islerde tárbiyalıq tásır kórsetiwdiń túrli kórinisleri hám formaları menen aji
ralıp turadı. Kásipler haqqındaǵı, miynet túrleri haqqındaǵı xabarlardı úsh túrli us
ılda alıw múmkin awız eki, kórgizbeli hám ámeliyatta alıw múmkin. Kásipke baǵ
darlawdıń awız eki forması hám usılları topardı kásipler haqqındaǵı
gúrrińler, lekciyalar, kitaplar oqıw hám dodalaw, kitap súyerler konf
erençiyaları usı

temaǵa baylanıslı shıǵarma jumısların jazdırıw, túrli kásip iyeleri menen ushırası
wlar, tematikalıq kesheler, oyınlar, jarıslar, konkurslar shólkemlest
iriw múmkin. Qaladaǵı sanaat kárxanalarına ekskursiyalar, kasipler haqqında h
ár qıylı maǵlıwmat beretuǵın filmler, foto kórgizbeler, súwretler, kestelerdi k
órsetiw, mektep hám sanaat kárxanalarında shólkemlestirilgen múyeshlerde hám
kabinetlerde, miynetke, bank kórgizbeli reklama qurallarınan keń túrde payd
alanıw kásipke baǵdarlawdıń

kórgizbeli formaları hám usılların quraydı.Ulıwma bilim beriw mektebin hám kási
pke baǵdarlaw mektebin bir baǵdarda birge islesiwin alıp barıw ushın bazalıq kár
xanalardıń
áhimiyeti úlken.Mektep hám bazalıq kárxanalardıń birge islesiwi oqıwshılarda

miynetke múnásibetti tárbiyalawda jetekshi orın tutadı. Oqıwshılardı ol yaki bul kásipke qızıqtırıw, olar bul haqqında tek maǵlıwmat alıp ógana qoymay so niń menen birge tiyisli baǵdarda óziniń kúshlerin ámelde qollanǵanda islep shıǵarıwda tabısqa eriskende, óziniń tabısları menen quwanǵanda kózge túsedı.

Ulıwma bilim beriw mektepleriniń kásip-ónerge baǵdarlaw jumısınıń maqset hám wazıypası sol aymaq mútájligi ushın zárür kásiplerge kásip-óner kolledjleriniń ámeldegi taraw baǵdarlarına, oqıwshılardıń múmkınhılıklerin esapqa alǵan halda usınıs beriwden ibarat. Bunı nátiyjeli ámelge asırıw bolsa kásip-ónerge baǵdarlaw sistemاسındaǵı túrli baǵdar boyınsha alıp barılǵan islerdiń sapasına baylanıslı. Kásipke baǵdarlaw sistemасınıń tiykarǵı strukturalıq bólımleri: kásipler haqqında qadaǵalaw, dáslepki kásiplik kesellikti anıqlaw, kásip tańlawǵa tiyisli másláhátler, kásip-ónerge saralap alıw, social-kásiplik baylanıslılıq, kásiplik tárbiya sıyaqlılardan ibarat. Kásipler haqqında informaciya beriw oqıwshılardı hár qıylı miynet túrleri, kásipler shejiresi, kásiplerdiń ózine tán qásıyetleri, xalıq xojalığı atap aytqanda, olar jasap atırǵan aymaqtıń kadrlarǵa bolǵan mútájlikleri, eń jaqın jaylasqan kásip-óner kolledjleri hám olarda tayarlanıp atırǵan qánigelikler xarakteristikası menen tanıstırıwdı óz ishine aladı. Kásipler haqqında tártipsiz maǵlıwmat bermew ushın oqıwshılar alatuǵın bilimlerdi málım bir sistemaǵa salıw kerek. Kásipler haqqında informaciya beriw oqıwshılardıń jas hám individual qásıyetlerin esapqa alǵan halda alıp barılıwı zárür.

Temanıń aktuallığı : Hár bir màmlekетlik tálım sisteması keń tarqalǵan bolıp, ol hár dayım zaman talabı tiykarında boladı. Ulıwma orta tálım mektep sisteması jas àwladtıń sawatqanlıǵın asırıwda ulıwma dùnya qarasın qàliplestiriw ushın xizmet etedi. Ulıwma orta mektep tálım sisteması iskerligi ulıwma màjbùriy pànlerdi oqıtıw arqalı àmelge asıradı. Màselen ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde texnologiya tálimi hám basqa màjbùriy pànler qatarı jaslardı miynetke sanalı qatnasın oyatiw, olarda ulıwma miynet kònlikpelerin qàliplestiriwge xizmet qıladı. Barlıq ulıwma màjbùriy pànlerdi ulıwma bilim beriw mekteplerinde oqıtıw mashqalaları qatarı texnologiya tálimin ùyretiwdiń àmeliy oqıtıw kònlikpelerin qàliplestiriwge baylanıslı qatar mashqalalar bar. Ulıwma orta tálım mekteplerinde oqıwshılardı tayarlaw protsesinde kásip-ónerge baǵdarlawdı jànede kùsheyttiriw, olarǵa zamanagòy islep shıǵarıw tiykarları, aǵashqa, metallǵa hám gezlemege islew beriw hám mashina elementleri baǵdarları boyınsha

bilim, kònlikpe hám tàjriybelerin iyelewi nàzerde tutıladı. Metodologiyalıq hámde ulıwma teoriyalıq qaǵıydaları ; izertlew konsepsiyası, izertlew metodları, predmeti hám wazıypaları óz-ara maslıǵı, usınıs etilgen materiallardıń reprezentativligi, olardıń keste hám sxemalarda kórsetpeli sáwlelendirgeni, alıngan nátiyjelerin matematikalıq-statikalıq salıstırıw járdeminde dálillengenligi, sıpatlı juwmaq dálillengenligi.

Izertlew maqseti - “Úzliksiz tálım sistemasynda jaslardı kásip tańlawǵa baǵdarlaw tiǵız baylanıslılıǵın támiyinlew texnologiyaları” tiykarında oqıtıwdı metodikalıq tärepten maqsetke muwapiqlıǵı jáne onı ámelge asırıwdı jetilistiriw.Ulıwma bilim beriw mektepleri oqıwshıllarǵa aǵashlardıń dúzilisi hár qıylı buyımlardı tayarlaw boyınsha bilim kónlikpe hám tájriybe payda etiw.

Ilimiy boljawı : Eger úzliksiz tálım sistemasynda jaslardı kásip tańlawǵa baǵdarlaw tiǵız baylanıslılıǵın támiyinlew texnologiyaları tiykarında oqıtıw usılları rawajlandırılsa onda úzliksiz tálım sistemasynda kásip tańlawǵa baǵdarlaw tiǵız baylanıslılıǵın támiyinlew texnologiya izertlewleri tiykarında bilim beriw nátiyjesi joqarı boladı.

Izertlew metodları : teoriyalıq , pedagogikalıq baqlaw, anketa, soraw -juwap, sáwbet, ekspert bahalaw, pedagogikalıq eksperiment, matematikalıq -statistikaliq metod.

Izertlewdiń ilimiý jańalıǵı :

1. Aktual pedagogikalıq mashqala ekenligi ilimiý tärepten tiykarlanadı.
2. Ámeldegi jagdayı hám metodikalıq shárt-shárayatları u'yreniledi.
3. Mazmunı hám jolları anıqlanadı.
4. Metodlar, forma hám usılları hám de olardıń nátiyjelilik dárejesi belgilep beriledi.

Izertlewdiń teoriyalıq hám ámeliy áhmiyeti : tiyisli teoriyalıq qarawlar hám jantasiwlar menen bayitladi. Sonıń menen birge mazmunı, jolları, pedagogikalıq shárt-shárayatları, metodları belgilep beriledi.

Izertlew nátiyjesine tiyisli islep shıǵarıw ilimiyyetli metodikaliq usınıslar hám úzliksız tálım sistemásındaǵı oqıw orınlarında maman qánigeler hám de jetik shaxstı tayarlawǵa xızmet etedi.

Izertlewdiń metodologik tiykari : Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń döretpelerinde aytılǵan usı temaǵa tiyisli qaraslar hám de jantasiwlar, shaxstı qáliplestiriw haqqındaǵı filosofiyalıq, pedagogikalıq hám psixologiyalıq táliymatlar, temaǵa tiyisli ilimiyyetli metodikaliq derekler.

Izertlew basqıshları : ilimiyyetli izertlew jumısı tómendegi úsh basqıshda ámelge asırıldadı :

Birinshi basqısh (2019-2020- jıllar) ta izertlew mashqalası mánisin jaqsılawg'a xızmet etiwshi teoriyalıq maǵlıwmatlar toplandı. Pedagogikalıq hám psixologiyalıq baǵdarda tema boyınsa maǵlıwmat beretuǵın ilimiyyetli, ilimiyyetli kóphilikke arnalǵan ádebiyatlar, oqıw derekleri mazmunı, sonıń menen birge, shet el mámlekетler hám mezgilli tálım mákemeleriniń tájiriybeleri úyreniledi hám ulıwmalastırıladı : dissertatsiya jumısınıń ilimiyyetli tiykarları mánisi belgilep alındı : tájriybe-sınaq jumısların shólkemlestiriw maydanınan arnawlı programma dúziledi, islenbeler islep shıǵıladı.

Ekinshi basqısh (2020 – jıl) ta tájriybe-sınaq maydanları retinde belgilengen pedagogika ulıwma bilim beriwy mekteplerinde baqlaw jumısları ámelge asırıldı : oqıtıwshı hám oqıwshılar menen óz-ara sáwbetler shólkemlestirildi, sorawnamalar ótkerildi.

Úshinshi basqısh (2021 -jıl) ta juwmaqlawshı tájriybe-sınaq jumısları jolǵa qóyıladı. Bunda islep shıǵılgan úlgi sonıń menen birge, tájriybe-sınaq jumıslarınıń nátiyjeleri matematikaliq-statistikaliq metod járdeminde analiz etiledi, natiyjeligin támiyinlewge xızmet etetuǵın ilimiyyetli metodikaliq usınıslar islep shıǵıladı.

Izertlew nátiyjeleriniń isenimligi hám tiykarlanǵanlıǵı :

Tiykarlanǵan metodologiyalıq hám de ulıwmateoriyalıq qáǵiydalardıń qollanılıwı, izertlew kontseptsiyası, izertlew metodları, predmeti hám wazıypalarınıń óz-ara sáykesligi, usınıs etilgen materiallardıń reprezentativligi, olardıń keste hám sxemalarda kórsetpeli sáwlelengenligi, alıngan nátiyjelerdiń matematikaliq-statistikaliq analiz járdeminde tastıyıqlanganlıǵı, sapalı juwmaqlar menen támiyinlengenligi.

Izertlew nátiyjeleriniń turmısta qollanılǵanlıǵı hám maqullanǵanlıǵı:

Izertlew boyinsha “Xalıq tálimi”, “Úzliksiz tálim” hámde basqada jurnallar hám ilimiý jurnallarda daǵaza etilgen hám de járiyalaw dawam ettiriledi ilimiý maqalalar, shet elde hám Respublika ilimiý-ámeliy konferenciyalarında oqılǵan lekciyalar arqalı ámeliyatqa qollanıladı.

Qorǵawǵa alıp shıǵılatuǵın jaǵdaylar:

1. Ulıwma bilim beriw mekteplerinde kásiplik pánler mazmunın integratsiyalaw aktual pedagogikalıq mashqala ekenligi.
2. Ulıwma bilim beriw mekteplerinde kásiplik tálim pánler mazmunın integraciyalawdını ámeldegi jaǵdayı hám pedagogikalıq shárt-shárayatları.
3. Ulıwma bilim beriw mektepleri oqıw hámde tárbiya iskerligin integraciyalawdını mazmunı hám jolları.
4. Ulıwma bilim beriw kasiplik pánler mazmunın integraciyalaw metodları, úlgisi hám de olardıń nátiyjelilik dárejesi.

Dissertatsiya jumısımızdıń strukturalıq dúzilisine kirisiw, úsh bap hám olardıń quramına kirgen 9 paragrif, ulıwma juwmaqlar, paydalanylǵan ádebiyatlar dizimi hám qosımshalardan ibarat boladı.

1.1. Ağash oymashılıǵında qollanılatuǵın ásbaplardı jumısqa tayarlaw hám saqlaw qaǵıydaları.

Áyyemgi zamanlardan berli ata-babalarımız insanıyat payda etken oylap tabılıwlar , ilim-pán shoqqıların iyelep, óz ónerlerin áwladtan–áwladqa ótkerip kelmekte.Ağashqa naǵıs oyıw hám gúl salıw óneri hámiyshe ardaqlanıp kelingen. Házirgi waqıtta ağash oymashılığı ustashılıq penen bir qatarda úy-ruwızger buyımlarına bezew beriwde de keń qollanılmaqta.

Jergilikli dástúrlerdi abaylap, ardaqlap olardı jańa mazmun menen bayıtıp atırǵan xalıq ustaları ásirler dawamında rawajlanıp áyyemgi ónerdiń jetik úlgilerin jaratpaqta. Házirgi kúnde arxitektura menen baylanışlı bolǵan ağash oymashılığı kem-kemnen rawajlanıp barmaqta. Ózbekstanda áyyemnen ustashılıq hám úy-ruwızger buyımların bezewde , xalıq ámeliy óneriniń túrlerinen biri ağash

oymashılığı keń qollanılıp kelingen. Ağash oymashılığında túrli naǵıs usıllarınan paydalanıladı. Hár bir usta ózi jasap , dóretiwshilik etken jerdegi ádebiy dástúrleriniń ózine tán táreplerin ózinde sáwlelendirgen. Máselen , xiywaliq xalıq ustaları aǵashtı oyıp naǵıs islewde aǵashtıń tábiyyiligin saqlap qalǵan, Buxaralıq ustalar bolsa naǵıs oyıp islengen buyımlardı suliw qılıp , onı altın sıyaqlı hám gúmis sıyaqlı reńler menen boyagan. Qoqanlıq xalıq ustaları aǵashtı oyıp naǵıs islewde onı ortasha shuqırkıta oyıp islegen. Tashkent xalıq ustaları taxta júzesindegi naǵıslardı zaminsız , sızıqlar arqalı orınlagańlar hám naǵıslardı kóp isletken. Marǵulan ustaları oymashılıq jumıslarınıń zaminin shuqır oyıp islegen. Házirgi waqıtta aǵash oymashılığı hám naǵıssılığı menen bir qatarda ruwızger buyımlarına bezew beriwdə keń qollanılmaqta. Oyma naǵıssılıqtıń tiykarǵı úlgileri Tashkentlik ustalar islegen esikler, búkleme shırmalar, lágenler sol sıyaqlı basqa buyımlarda anıq kórinedi.

Aǵash oymaker ustalar aǵashtı oyıwdan aldın onıń ózine tán qásiyetlerin anıqlap úyrengen, keyinshelli aǵashqa naǵıs islegen. Hámme aǵashlar olar alınatuǵın aǵash túrine qarap eki toparǵa : japıraqlı hám iyne japıraqlı bolıp bólinedi. Iyne japıraqlı tereklerden alıńgan aǵashlar kórinisinde , ustashılıqta hám aǵash ustashılığında tiykarǵı material esaplanadı, sebebi olardıń ózine tán qolaylıqları bar. Quramında smola bolǵanlıǵı ushın ol tez shirip ketpeydi, japıraqlı tereklerge qaraǵanda kópligi hám enliliği , oǵan islew beriwd ańsatlığı , denesi tuwrı, jumsaq bolǵanı ushın onnan jumsaq qada tayarlaw mümkin. Aǵash materialları tábiyyiy gúli , reńi, tawlanıwı hám iyisine qarap anıqlanadı. Ózbekstanlıq aǵash oymashı ustalar óz jumısları ushın eń jaqsı góza (grechskiy orex) , qayraǵash , shinar(platan) , tut, arsha , almurt, shumtal , mırzaterek , baqaterek , taw teregi , terek, erik sıyaqlı tereklerden hám házirde basqa tereklerden keltirilgen shamshod, emen, aq qaraǵay , tilaǵash , arǵuvan , aq qayıń qara qayıń qaraǵay terekleri aǵashların paydalanadı. Usı aǵashlardı pardozlaw arqalı naǵıs oyıwǵa tayarlaydı. Bunda pardozlawda aǵash sırtın jaqsılap tazalaw, jumsartıw, oyma relyefke úsh

túrli : pax (jayma) , choka (yorma) , lula pardoz beriw hámde boyap , gúmis suwín júgirtiriw , laklew sıyaqlı jumislardan ibarat.

Ağash oymashılıǵında isletiletuǵın aǵashlardı jıl boyı tayarlaw lazım. Biraq aǵashlardı tereklerden suw qashqan waqıtta , yaǵníy oktyabr, noyabr aylarında tayarlaw jaqsı nátiyje beredi. Kesimalgen terek uzaq saqlanǵanda shirimewi hám qurt jemewi ushın onıń qabıqların qırshıw hám saya hámde samal tiyetuǵın orında saqlaw kerek. Taxtalardı isletiw aldınan itibar menen tańlaw hám qollaw kerek, buralǵan, putaqlı taxtalardı almaw kerek, sebebi olardan jasalǵan buyımlar sapasız shıǵadı. Izǵar taxtanı islew qurǵaqlay taxtaǵa qaraǵanda anaǵurlım qıyın. Izǵar taxtalar kóbinese jumıs procesinde ızǵarı qashıp qıysayıwı múmkın. Sonıń ushın mebel, oyma buyımlar soǵıwda isletiletuǵın taxta materiallar qurǵaqlay bolıwı shárt. Oqıwshılar orınlanaǵın jumistiń úlken-kishiligine qaray, taxta materiallardı, fanerlerdi ızǵarlay alıwları kerek. Materiallardı qollay alıw taylorlanatuǵın buyımnıń sapalı shıǵıwın támiyinleydi. Isletiletuǵın taxta materiallar jaqsı quriǵan bolsa, tap taslap buralıw, quriw nátiyjesinde muzdıń jarılıp ketiw halları júz bermeydi. Naǵıs oyılıwı kerek bolǵan buyımdı pútin halda qurılmaǵa ornatıw anaǵurlım qıyın. Sol sebepli onı bólimlerge ajiratıp oyıw ańsat hám qolaylı esaplanadı. Oyılatuǵın buyım bólimlerin arnawlı burama qısqıshlar menen dáske ústine qıymıldaytuǵın etip ornatıldı. Buyım júzine naǵıs túsiriwden aldın buyım júzin jumsartıw ushın paxta mayı súrtiledi. Oyıw waqtında bolsa qashaw ushı sabıńǵa tiygizip alındı, sonda qashaw tuwrı kesedi. Taxta naǵıs oyıwshılıǵı kórkem óneriniń ájayıp qásiyetlerinen biri sonda, naǵıs oyıwshı usta eki qolı menen isleydi. Qashaw qálemdi shep qolına uslap, oń qolı menen shókkishti tutıp, qashaw dástesine urıp, naǵıstı kesedi. Ózbekstanda isletiletuǵın zerlerdiń tereńligi 2 mm den 15 mm ge shekem baradı. Tashkent, Buxara, Qoqan, Samarqand naǵıs oyıwshı ustaları buyımlardıń oyılǵan tiykarın shekpe usılında arnawlı tikesh qashaw qálem menen tikeshlep shıǵadı. Xivwa ustaları naǵıs tiykarın tikeshlemeſten tegisliginshe qaldırıdı. Olar oyıp taylorlanǵan buyımlardıń júzine qızdırılǵan shigit mayı súrtedi. Bunda buyımnıń ızǵargá hám issı-suwiqqı

shıdamlılığı asadı. Ekinshiden shigit mayı naǵıs júzin qaralaw etip kórsetedı. Tashkent, Qoqan hám Samarqand ustaları bolsa tayın buyımlardı arnawlı lak penen lakleydi.

Taxta naǵıs oyıwshılıǵı kórkem ónerinde isletiletugın járdemshi materiallar hám ásbap-úskenelerge tómendegilerdi kirgiziw mümkin. Ağash ustashılıq jelimi, kazein jelimi, shigit mayı, qumqaǵaz, jelim sıyaqlılardan paydalanıladı. Bunnan tisqarı ağash ustashılıqta taxtanı qayta islew ushın mólscherlengen mexanik ásbaplardan da paydalanıladı. Ağash ustashılıq jelimi - taxta materialların bir-birine jelimlew ushın isletiledi. Ağash ustashılıq jelimi gósh hám su'ye klerden tayarlanadı. Kazein jelimi - taxta naǵıs oyıwshılıǵı hám ağash ustashılıqta isletiletugın jelim bolıp, sùttiń aqırǵı isletip bolmaytuǵın bólegenin tayarlanadı. Ol taqan halında yamasa 4-12 mm li qattı danasha kórinisinde boladı. Shigit mayı-oyılǵan oyma járdeminde erik, góza yamasa basqa taxta reńine keltirip boyalǵannan keyin shigit mayı paxtalı látte menen ısqılap shıǵıladı hám 3, 7 nomerli spirtli lak jaǵıp shıǵıladı. Knopka naǵıstı buyımnıń jùzine túsiriwde qumqaǵaz jılıjımwı ushın bekkemlep qoyıwda isletiledi. Úskenelerden qumqaǵaz , tegis egewler isletiledi. Qumqaǵazlar dánleriniń iri-maydalıǵına qaray, 120 dan 180 ge shekem nomerlenedi, nomerler artıp barıwı menen danaları uzaqlasıp baradı, 120 , 140 nomerlileri mayda danalı qumqaǵaz dep ataladı.

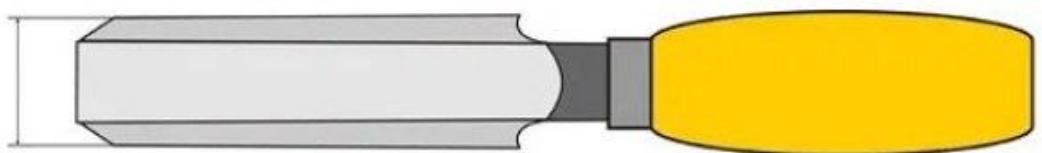
Oymanı islew ushın bir qansha qashawlar toplamı, ağash taxtayshalar, qara qàlem, sızǵısh, öshirgish, ısqılaw qaǵazı kerek boladı. Oymanıń sapalı shıǵıwında qashawlar menen bir qatarda ağash materiallarǵa da baylanıslı. Oymashılıqta isletiletugın ağash materiallar qattı, puqta, iǵallıqqa hám shiriwge shıdamlı putası az, tegis, tuwrı hám jarılmaǵan boliwı talap etiledi. Dáslep taxtayshani kerekli ölshemde kesip, sùrgilep alıngannan keyin, dáslep irilew, keyin bolsa ısqılaw qaǵazında tegislenedi. Oyıwda góza, erik, qara qayın , mırza terek sıyaqlı ağash materiallar qol keledi.Tegislengen betke aldınnan tayaranıp qoyılǵan úlgi járdeminde naǵıs tüsirilip qara qàlemde sızıp shıǵıladı. Keyin ala naǵıstıń hár bir elementin, bòlimin, türin hám toparın oyıwda " Ápiwayıdan quramalıǵa, ańsattan

qıyıńǵa " principine boysınǵan halda àmelge asırıw kerek. Naǵıslardıń qanday toparǵa kiretuǵınlığı, oymanıń iri hàm maydalıǵına qarap, dàslep yarım shırmawıq, shırmawıq, shaqaları, tanapları balıq betli qashaw menen kesip shıǵıladı. Jiyeginiń shetleri bolsa kurka qashaw jàrdeminde kesiledi. Naǵıstıń àtirapı tolıq kesip bolıngannan keyin, arnawlı ushı iyilgen qashaw menen naǵıstıń negizi oyılıp shuqırlastırıladı. Oyılǵan negizin tegislewde tuwrı qashawlardan paydalanıladı. İslimiý naǵısları 0,5 sm den 1 sm ge shekem bolǵan shuqırlıqta oyıp, keyin tegislenedi. Oyıw tolıq islenip bolıngannan soń, naǵıstıń türine sàykes pardoz tańlanadı. Oyıwdıń sırların ùyrenip atırǵan ùyreniwshige dàslep oyıwdı ùyrenip alıwı, keyin pardozdıń jayma, jarılma, lula hàm ırıq türlerinen biymàlel paydalanıwı mùmkin.

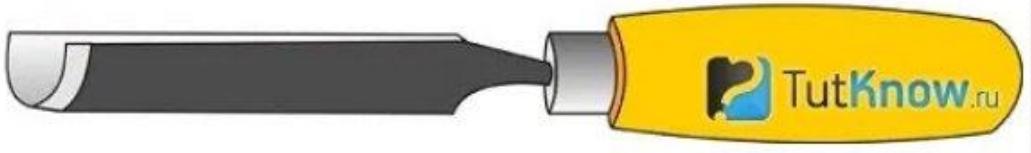
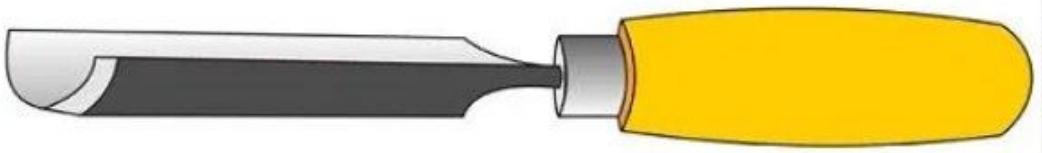
Aǵash oymashılıǵında qollanılatuǵın àsbaplar:

Aǵash oymashılıǵında hár türli àsbaplar qollanılıp, olar özine tàn jumıslardı orınlayıdy. Aǵash oymashılıǵındaǵı àsbaplar eki türge bòlinedi, yaǵníy naǵıstı oyıw ushın " oyma qàlemler " hàm ekinshisi " naǵıs qàlemler ".

4-40

25°

Àsbaplardıń forması hàm orınlaytuǵın jumısına qarap qashawlardıń bir qansha türleri bar. Mäselen, qashaw, morpesh qashaw, baliq sırtı qashaw, zamin qashaw, gebze qashaw , shekpe qashaw hàm basqalar. Orınlaytuǵın jumısınıń karakterine qarap nawa qashaw, shuw qashaw (oyıwda) , qıńır qashaw (tesiwde) qollanıladı.

Gezbe qashaw- ol tuwrı hàm iymek jùzli boladı. Tuwrı jùzli gezbe qashaw oyılǵan naǵıs sızıqlarınıń ûstine ûsh qırılı bòrtik jollar shıǵarıw hàm de parallel sızıqlar sızıwda qollanıladı.

Tuwrı qashaw - tuwrı sterjen keskishine iye bolıp, jùziniń enine qarap kishkene, ortasha hàm ұlken qashawlarga bòlinedi. Jùziniń eni 1, 5 mm den 10 mm ge

shekem boladı. Kòbinese baǵdadı usılındaǵı naǵıslardı hàm zaminin oyıwda qollanılıdı.

Nawa qashaw - onıń dùzilisi boyınsha jùziniń ushı nawa tàrizli boladı. Eni 2 mm den 8 mm ge shekem , tutqası , àdette , qattı aǵashtan jasaladı. Tiykarınan kishi, ortasha hàm ûlken nawa qashawlar boladı. Nawa qashawlar oyıwda hàm pardozlawda qollanılıp. tiykarınan naǵıstiń eń mayda buwin , dòńgelekshe , mayda kòzshe , murtscha hàm gùl bòlimlerin kesiwde paydalı boladı.

Zamin qashaw – naǵıstiń zaminin oyıp alıwda qollanılıdı. Zamin qashawdıń eni 2 mm den 8 mm ge shekem boladı.

Shekpe qàlem – aǵashtiń negizin pàtirdıń betine uqsatıp oyıqshalı etip oyıp shıǵıwda qollanılatuǵın àsbap. Bul àsbap gùrzi, aǵash bàntten hàm uzın temir sterjennen ibarat. Oyıqshalar bir qatarlı hàm ûsh qatarlı boladı. Àsbap 1,2,3,4 hàm

basqa börtpe qatarlı boladı. Oyıqshalanǵan naǵıs anıq , jaǵımlı , jàne de bay , kòz tartarlıq kòriniske iye boladı. Ağash oymashılıǵında oyıqshalar oyıw jùdà àyyemnen rawajlanıp kelgen.

Ağash oymashılıǵı ustaxanasında tikkeley oqıwshı hàm oqıtıwshı paydalanatuǵın maydan 50 - 60 m kvadrat bolsa, hár bir talabaniń ornı bir - birinen 60 sm, qatarlar arası 1m den uzaqlıqta bolsa hàreketleniw jànede qolaylı boladı. Bunnan tısqarı xanaǵa jaqtılıq tÙsiwin tàmiynlew buniń ilajı bolmasa kÙndizgi jaqtılıq lampaları yaki stol lampaları menen tàmiynlew lazım.

Ağash oymashılıǵı ustaxanasında oqıwshı tÙrli jumislardı orınlawǵa tuwrı keledi. Tiykarınan , sızbashılıq naǵısshılıq, oymashılıq hàm taǵı basqa jumislardı shòlkemlestiriwde jaraqatsız iskerlik kòrsetiwge erisiw ushın àwele àsbap - ûskenerlerdi kòzden ôtkerip shıǵıwdı talap etedi. Jumıstı baslamastan aldın àlbette arnawlı jumıs kiyimin kiyip alıw zàrùr. TÙrli àsbaplar menen islewde , mäselen , oymanı orınlaw ushın àsbaplardı uslaw qaǵıydalarına àmel qılǵan halda , yaǵnıy àsbaptı boslaw, balǵanı bolsa qattıraq qısıp uslaw kerek. Úskenererde islewde bolsa onı jürgiziwden aldın hàmme sımlar , uzellerdiń izolyatsiyası pùtinligi kòzden ôtkeriledi. Eger ayırim sımlardıń izolyatsiyası ashılıp qalǵan , stanok jerje jalǵanbaǵan bolsa, tayaranatuǵın buyımımız maslamaǵa bek kemlenbegen bolsa , stanok jürgizilmeydi. Tabılǵan kemshilikler arnawlı qàniyge yaki ustani shaqırıp düzeturilgennen keyin isletiwge ruxsat beriledi. Egerde pıshqılaw, tegislew hàm tesiwge tuwrı kelip qalsa tayyarlanbani ornatpastan, jürgizip kòriwden aldın keskishler bek kemligin, keskirligin tekserip kòriw zàrùr.

 TutKnow.ru

Stanok jùrip turǵan waqıtta tayaranbanı uslap kòriw, stanoktan alıw hàm jàne qaytarıp qoyıw mùmkin emes. Tek ǵana bul islerdi stanoktı isletkennen keyingána orınlaw maqsetke muwapiq boladı. Stanokta islew protsesinde ayaq astında taxta reshivotka bolıwı , stanokta qorǵawshı elementlerdiń bolıwına itibar qaratiw kerek. Qırındı hàm shıǵındılardı bir jerge toplap qoymaw, ört qàwipsizligi qaǵiydalarına itibar qaratiw lazım. Úskenede islewge bar bolǵan qaǵiydalardı özlestirgen hàm àmel qılǵan oqıwshilarǵa ǵana arnawlı dàpterge qol qoyılǵannan keyin ruxsat etiledi.

Taxta naǵıs oyıwshılıǵı ustaxanalarında oqıwshı túrli jumıslardı orınlawına tuwrı keledi. Atap aytqanda, sızılmashılıq, zengerlik, aǵash ustashılıq, naǵıs oyıwshılıq hám taǵı basqa jumıslardı shólkemlestiriwde jarasız iskerlik kórsetiwge jetiw ushın áwele ásbap – úskenede islep atırman” dep ekinshi úskenege itibarsızlıq túrli kewilsiz jaǵdaylardı keltirip shıǵarıwı mümkin. Iskerlikti baslawdan aldın álbette arnawlı jumıs kiyimin kiyip alıw zárür. Túrli ásbaplar menen islewde, misali, oymanı orınlaw ushın qashaw hám shókkishti (taxta tógiw,

kiyankanı) uslaw qağıydalarına ámel ete otırıp, yaǵníy qashawdı boslaw, shókkishti bolsa qattılaw sıǵıp uslaw zárúr.Taxta naǵıs oyıwshılıǵında taxtashalar oymaǵa tayarlap alıngánnan keyin oǵan iykemlestirip aqta (úlgi, nusqa) sın tayarlap alınadı. Naǵıstiń hár bir elementin, bólegin, túrin, toparın oyıwda “Ápiwayıdan quramalıǵa, ańsattan qıyıngá” principine ámel etip bariw kerek. Naǵıslardıń qanday toparǵa tiyisliligi, tayaranatuǵın buyımnıń úlken yamasa kishiligine qaray, dáslep naǵıstiń yarım tulımshaq, tulımshaq, gúlleri, japıraqları, putaqları hám bántleri balıq sırtlı qashaw menen kesiledi. Naǵıslar átirapı tolıq kesip bolıngánnan keyin, arnawlı ushı iymek qashaw menen naǵıstiń ornı oyılıp tereńlestiriledi. Tegislewde bolsa tuwrı qashawlar isletiledi.

Oymanı orınlaw dawamında hár bir qashawdı ıqtıyatlılıq penen óz ornında hám orınlı isletiwdi úyreniw kerek. Bul bolsa oyılıp atırǵan júzeni sapalı, kórkem hám ózine tartatuǵınday shıǵıwında áhimiyetli orın tutadı. Qashawlardı isletip bolgánnan nadurıs jayǵa qoyıw, bir-birine urıntırıw ásbaptı demde topır bolıwına alıp keledi hám oymaniń sapasına ziyan jetkeredi. Jumıs procesinde geypara ásbaplar topırlasıp qaladı. Bunday jaǵdaylarda álbette ásbaplardı ótkirlep alıw kerek. Sebebi topır ásbap penen orınlanǵan naǵıs oyıwshılıq jumısları sapasız shıǵadı, kewildegidey bolmaydı.Topırlasıp qalǵan naǵıs oyıwshılıq ásbapların ótkirlew ushın charxlar hám qayraq tas kerek boladı. Taxta naǵıs oyıwshılıǵında isletiletuǵın qashawlardı charxlaw elektrlik charxlarda yamasa qol charxları járdeminde ámelge asırıladı. Elektrlik charxlar járdeminde ótkirlewde ayrıqsha texnika qáwipsizlik qağıydalarına ámel etiw zárúr.

14-rasm. Qosimjonov Olimjon Toshkent naqqoshlik maktab
namoyandası

Naǵıs oyıwshılıq ásbapların qolda qayraq taslar járdeminde ótkirlew ushın hár túrlı qayraq tasları isletiledi. Taǵı sonı da atap ótiw kerek, kesetuǵın ásbap-

uskenelerdi qayraq taslarda ótkirlew bárháma unamlı nátiyje berebermeydi. Sebebi, ásbap tígın qayraq tasqa jaqınlatiw procesinde kúshli súykeliwi payda boladı hám tiyiq qızıwı nátiyjesinde tiyiq kúyedi, odan suw qashadı. Ásbaptı isletiw waqtında tiyiq azǵantay abaysızlıq nátiyjesinde yamasa oyılıp atırǵan buyım maydanı da azǵana kózge tiyiwi aqibetinde tiyiq topırlasadı, qopallaw is-háreket sebepli sıniwı, qashawdı isten shıǵarıwı da múmkin. Ásbap - úskenerdi elektrlik charxlar járdeminde bolsın yamasa qol sharxları járdeminde bolsın, usta qashawdı sharxlaw waqtında oń ayaǵın sharxtıń tuvrısına, shep ayaǵın bir az qaptal tárepke qoyǵan halda oń qoli menen qashaw dástesinen uslap, shep qol barmaqları menen qashawdıń tígın sharxqa bir normada basıp charxlanadı. Taǵı sonı da atap ótiw kerek, egerde qashawlar qol sharxları járdeminde sharxlanatuǵın bolsa sharx tasların aylandırıwshı shákirt sharx tasların bir normada aylandırıwı kerek. Qashawlar elektrlik sharxlar járdeminde sharxlanatuǵın bolsa ortasha tezlikte aylanatuǵın elektr motorlarından paydalaniw maqsetke muwapiq boladı. Eger elektr motorınıń aylanıw quwatı joqarı bolsa sharxlanıp atırǵan ásbap -úskenerdi kúydirip demde jaramsız halǵa keltiriwi múmkin. Sharxlangan qashawdıń qırawın tógiw ushın nawa formasındağı ortası salmalı hám qaptalları qırı hár qıylı qumlı yamasa tas qayraqlar járdeminde qırawınan tazalanadı. Taǵı soǵan bólek itibar beriw kerek, qashawlardıń qırawın tógiw waqtında qashaw tígın qayraq tastıń uzıñına bir ırǵaqta jatiw kerek. Eger qayraq taslar suwda ızǵarlanıp isletilse tiqtığı qıraw tez tógiledi. Ótkirlengen ásbaptıń qaysı dárejede ótkir bolǵanlıǵı yamasa bolmaǵanlıǵın qırawı tógilgen ásbaptıń tígın bas barmaq tırnaǵınıń júzine tiygizip kórip anıqlanadı. Tiyiq qırı tırnaq júzesine qadalsa ol jaǵdayda ásbap ótkirlengen boladı. Egerde ásbap tiǵı tırnaq júzinen sırgalıp ketse ol halda ásbap ele ótkirlenbegen boladı.

Naǵıs oyıwshılıq jumıslarınıń qaysı dárejede sapalı, ózine tartatuǵınday hám kórkem shıǵıwı hám de jumistiń natiyjeliliği oyıwshı ásbaplarǵa baylanıslı eken, sonday eken ásbaplardı saqlawǵa da bólek itibar beriw kerek. Ótkirlengen qashawlardı arnawlı tayarlangan tartpalarǵa yamasa qaplarǵa iqtıyatlılıq penen

terip, tiǵın bir-birine tiymeytuǵın etip jaylaw kerek. Eger tartpa yamasa qap bolmasa qandayda bir shúberek arsına qoyıp oralǵan halda iqtıyatlap saqlaw kerek.

Ustaxanada àsbap-ùskenelerdi jumısshi jaǵdayına taylorlaw.

Taxta naǵıs oyıwshılıq aǵash ustashılıq óneri menen tikkeley hám tikkeley bolmaǵan ajıralmas bekkem baylanıslı. Naǵıs oyıwshılıqta taxta materiallardı oymaǵa taylorlawda aǵash ustashılıq hám basqa tarawlarǵa tiyisli stanoklardan paydalanıladı. Oymaǵa tayarlanıp atırǵan materiallardıń qaysı dárejede sapalı shıǵıwında stanoklardı qalay jaylasqanlıǵına, jumıs ornınıń tuwrı islengenligine de baylanıslı.

Jumıs ornı degende ustaxananıń bir talaba tárepinen oqıw islep shıǵarıw jumısların orınlaw ushın zárür bolǵan ásbap - úskeneler, yaǵníy stanoklar hám úskenelerdiń maqsetke muwapiq jaylasqan maydanshası túsiniledi.

Jumıs ornınıń oqıwshı jumıs waqtında óz gewdesin qalay uslawı, artıqsha háreketler etpeytuǵın dárejede dúziliwi maqsetke muwapiq dep esaplanadı. Bul talaplardıń orınlarbawı bolsa óz ornında nátiyjelerdiń azayıwına, taylorlanbalardıń sapasına, tuwrı miynet ilimiý tájriybeleriniń tómen quram tabıwına, geypara jaǵdaylarda bolsa kásip keselliklerin keltirip shıǵarıwǵa alıp keliwi múmkin.

Aǵash ustashılıq hám basqa tarawlarǵa tán túrli wazıypalardı sapalı hám tabıs penen joqarı dárejede orınlawǵa múmkinshilik beretuǵın hám bekkem jaylastırılǵan jumıs konstruktsiyalarınan ibarat bolıwı kerek. Mısalı, bir orınlı aǵash ustashılıq dáskesi 750-780 mm biyiklikte, slesarlıq úskeneleri bolsa 800-850 mm biyiklikte ornatılıwı hám ol taxtadan yamasa metalldan taylorlangan bolıwı kerek. Dáske ornatılatuǵın úskene taxtadan islenedi, ústine qalınlığı 1,5-2 mm qalınlıqtıǵı polat qańıltır oraldı. Dáske qalay otırǵıshqa iykemlengenligi, onnan oqıwshı shınıǵıw orınlaw dawamında hám dem alıw waqtında paydalanıwı, jazıwlar, eskizler dúziw ushın dáske ústine suriliwshi úskene ornatılǵan bolıwın talap etedi.

15-rasm. Jalil Hakimov Toshkent naqqoshlik maktabi namoyandası

Taxtaǵa qayta islew hám oymani orınlaw boyınsha hár bir oqıw ustaxanası keminde 25 jumıs ornına mólsherlengen boliwı zárúr. Ustaxanalarda úskenenelerdiń tiykarǵı bólegin quraytuǵın aǵash ustashılıq hám basqa úyretilip atırǵan kásip-óner stanoklarından tısqarı, dáske úskeneneleriniń basqa túrleri de ámeldegi boliwı kerek. Atap aytqanda, aǵash ustashılıq ustaxanasında 1-2 den slesarlıq hám vertikal burǵılaw dáskesi, kese jonıw frezer (shering) dáskesi, bir óz-ara qumqaǵaz qayraq hám noqatlıq sabıw ushın kishi gabaritli elektr sabıw apparatı boliwı zárúr. Soǵan uqsas hár tarawdiń hám kásip-ónerler boyınsha ayriqsha ásbap -úskeneneler boliwıñ talap etedi.

Ásbap - úskenenelerden hám qumqaǵaz, qayraq, burǵılaw stanokları oqıtılwshınıń jumıs ornına jaqınlaw jaylastırılıwı hám de túrli kewilsiz hádiyseniń aldın alıw maqsetinde qosımsha elektr jalǵaw hám úziw ushın arnawlı úskenege jalǵanǵan boliwı kerek.

Stanoklarda islewde bolsa onı jürgiziwden aldın barlıq sımlar, uzellerdiń izolyatsiyası pútinligi kózden keshiriledi. Eger geypara sımlardıń izolyatsiyası ashılıp qalǵan, dáske jerge jalǵanbaǵan bolsa, tayarlanba ornatılatuǵın úskene bekkem bekkemlenbegen bolsa dáskeni júrgiziw qatań etiledi. Tabılǵan kemshilikler zárúrli qánigeni yamasa ustani shaqırıp dúzetaligennen sońǵana islewge ruxsat beriledi. Egerde pıshqılaw, jonıw hám tesiwge tuwrı kelip qalsa

tayarlanbanı ornatpastan dáske aldıńǵı jaǵdayda turǵan waqtında júrgizip kóriwden aldın keskishler bekkemligin hám keskirligin tekserip kóriw zárür. Dáske júrip turǵan waqtında tayarlanbanı ólshep kóriw, dáskeden alıw hám qaytarıp qoyıw mümkin emes. Tek ǵana bul islerdi dáskeni óshirgennen sońına orınlaw maqsetke muwapiq boladı. Dáskede islew procesinde ayaq astında taxta tordıń bar ekenligi hám dáskede qorǵaw qurallarınıń pútkilligine itibar beriw kerek. Jumis ornınıń tártipli, ıqshamlı hám taza saqlaw shiyki onimlerdi, taxta, doğalaq, jońqa, qırındılar hám shıǵındılar jiynawda qolǵap, hakandoz hám sipse menen islew zárür. Taxtalardı tiliwde, jonıwda, pıshqılawda qırındılar hám shıǵındılardı bir jerge toplap qoymaw, waqıtı -waqıtı menen qırındılar hám shıǵındılardı arnawlı ıdıslar járdeminde belgilengen jerlerge shıǵarıp taslaw kerek. Sonıń menen birge, islew processinde órt qáwipsızligi qaǵıydarlarına ámel etiw zárür. Stanoklarda islew ushın ámeldegi qaǵıydalardı ózlestirgen hám ámel etetuǵın oqıwshılarǵa ǵana arnawlı dápterge qol qoyǵannan keyin ruxsat etiledi.

1.2. Jaslardı ónermentshilik mektepleri arqalı isbilemenlikke baǵdarlaw.

Mámlekетимиз góarezsizlikke eriskennen keyin xalqımız óziniń milliy ónermentshilik dástúrlerin tiklew hám rawajlandırıw imkaniyatına iye boldı. Házirgi waqıtta ónermentshilk islep shıǵarıwdı texnikalıq tárepten támiynlewdi asırıw ónermentlerdi kásiplik qayta tayarlaw sistemasın jedellestiriw olardı shiyki zat penen támiynlewdi tártipke salıw ónermentshilik ónimlerin bazar talabına muwapiq ámelge asırıw búgingi kúnniń aktual máselelerinen biri .

Ónermentshilik iskerligin nızamshılıq tárepten tártipke salıw mámlekettiń tiykarǵı wazıypalarınan biri esaplanadı. Xojalıq júritiwdiń jańa formaların tiykarınan ónermentshilik isbilemenliginiń normativ-huqıqıy bazası qáliplesip atırǵan ótiw dáwiri ekonomikası ushın úlken áhimiyetke iye.

Kishi hám jeke menshik isbilemenlik kárzanalarınan ónermentshilik kárzanaların shólkemlestiriwdiń tómendegi ulıwma usınıs belgilerin ajıratıp kórsetiw mümkin.

- anıq tarmaqqqa tiyislilik
- múlk hám basqarıwdıń bir shaxsta ámeliy birigiwi
- yuridikalıq tärepten erkinlik
- ónim satıw bazarındaǵı úlken emesligi
- milliy dástúrlerge tiykarlanǵanlıq
- mámleket járdeminiń barlıǵı.

Ónermentshilik subiekteri túrli kórinistegi kishi kárzanalar formasındaǵı kishi kárzanalar hám jeke menshik kárzanalar formasında shólkemlestiriliwi yaki olar yuridik shaxs dúzbesten jeke tártiptegi isbilermen bolıwı múmkin. Yaǵníy ónermentshilik-kishi isbilermenlik subiekteriniń bir bólimi bolıp olarǵa jeke buyırtpa boyınsha kishi kólemde miynet ónimin tayarlaw yaki xizmet kórsetiw bolıp bunda qol miynetiniń úlesi úlken boladı hámde ónermentler ózleriniń ayriqsha bilim kónlikpe hám sheberliklerinen dórertiwshilik paydalanadı. Ádette ónermentshilik kárxanası ishinde miynet funksional hám islep shıǵarıw tärepenin bólistirilmeydi hám islep shıǵarıw qurallarına ónerment-ustaniń múlkshılıgi tiykarında ámelge asırıladı. Sonday-aq miynet procesinde ónerment-usta qatnasadı.

Ónermentshilik isbilermenligin rawajlandırıw hár qanday mámleket ushın úlken áhimiyetke iye sebebi bul taraw xalıqtı jumis penen bánt etiw menen birge olardıń turmıs tárizin asırıwǵa ózlerindegi bar qábiletti júzege shı ǵ arıw ǵ a sonday-aq milliy úrp-ádet hám qádiriyatlardı áwladtan-áwladqa ótiwine járdem beredi.

Jas dáwirleri ishinde óspirimlik dáwiri qıyın hám sonıń menen birge tiykar ǵ ı rawajlanıw basqışhına iye dáwir esaplanadı. Bul dáwirde óspirimde ruwxıy mánawiy anotomik-fiziologik ózgerisler kózge taslanadı. Shańaraqta óspirimlerdi isbilermenlikke tayarlawda onıń ózine tán qásiyetlerin esapqa alıw maqsetke muwapiq boladı. Óspirimler ózleriniń keleshektegi ómir iskerligin óz arziwlardańa jobalastıradı. Olar ózleri jeke jumis júritiwdi qáleydi olardıń kóz aldında tanıqlı kásip iyeleri sáwlelenedı. Bul mámleketimiz ómirindegi isbilermenlik iskerlikleri menen de baylanıslı. Óspirim jeke rawajlanıwında

- Is-háreketlerdi bahalaw hám dúnayaqarasınıń qáliplesiwi
- Óz-ózin ańlawı úlkenlik seziminiń payda bolıwı.

Óspirim shańaraqta ata-anaları qatarında turıp miynet etiwi islep atır ǵ an jumisınıń nátiyjesinen quwanıp óz meni haqqındaǵı oyları unamlı óz-ózine bahası

obiektiv hám ádalatlı bolıwı támiynlenedi óziniń neler qolınan keletugınlıǵıń oylay aladı.

Xalıq ónermentshilik mektepleri tájriybeleri tiykarında jaslardı kásipke tayarlawda tómendegilerdi esapqa alıw maqsetke muwapıq boladı.

1. Óspirim qábiletin aldınnan bahalaw . Óspirim anıq iskerlik túrin qay dárejede ózlestire alıwın aldınnan anıqlaw zárúr.
2. Óspirimniń miynetin onıń kúshine jarasa bólistiriw. Normadan artıq talap onıń talıǵıwı ózine isenimsizlikke jumıstan qashıwǵa alıpkeledi.
3. Dóretiwshilikti qollap-quwatlaw. Óspirimniń is-háreketine ustaniń múnásibeti – meyil hám qızıǵıwshılıqların múnásip bahalaw qollap-quwatlaw óspirimlerde anıq iskerlikke qızıǵıwın arttıradı.
4. Talapshańlıq. Óspirimniń anıq háreketin orınlawı dawamında jumıstı itibarlılıq penen puxta shın kewilden orınlawı ásbap-úskeneler miynet qurallarına saq bolıwdı shiyki zatqa salıstırǵanda tejemli bolıwdı talap etiwi lazım.

Óspirimlerdіń isbilemenlik iskerliginde

- Ruwxıyatındaǵı tetiklik
- Öz miyнети nátiyjesinen zawiqlanıw
- Kóbirek payda kóriwge umıtılıw
- Bazar nızam – qágıydaların túsiniw
- Isbilemen bolıwǵa umtılıwı hám quwanıw sıyaqlılar úlken áhimiyetke iye.

Jaslardı ónermentshilik negizinde isbilemenlikke tayarlawdıń obiektiv hám subiekтив faktorları

- a) Obiektiv faktorlar ustaxana ónermentshilik ásbap-úskeneleri hámde iskerlik procesin shiyki zat penen támiynlew imkaniyatın jaslardı óner úyreniwge baǵdarlaw hám isbilemenlikke tayarlawǵa tiyisli pedagogikalıq psixologiyalıq hám metodikalıq ádebiyatlar menen támiynlengenligi
- b) Subiekтив faktorlar jaslardıń óner úyreniw hám isbilemenlik iskerligin shólkemlestiriw barısındaǵı qálewlerin qızıǵıwların hám mútajlıkleri dárejesi shańaraq aǵzaları ortasında psixologiyalıq birliklerdiń ornaǵanlıǵı maqsetlerdiń birligi hámde bar mashqalalardıń birgelikte sheshiliwi ata-analar hám jası úlken shańaraq aǵzalarınıń jaslarǵa úlgı kórsetiwleri.

Tájriybe sınaw procesinde belgilep alıńǵan waziyalardı sheshiwde tómendegilerge ámel etiledi.

1. Tájriybe –sınaw jumısların baslawdan aldın Ónermentler birlespesi iskerligi menen tanısıw hám olardıń tájriybelerin úyreniw.
2. Jaslardı isbilermen etip tayarlawdaǵı imkaniyatların aniqlaw.
3. Jaslardı miynetke ruwxıy tayarlıq dárejesi qızıǵıwların aniqlaw .
4. Tájriybe – sınaw procesinde qolǵa kirgizilgen nátiyjelerdi ulıwmalastırıw hám jaslardı isbilermenlikke tayarlawǵa baǵdarlangan ilimiý-metodikalıq usınıslar islep shıǵıw.

Óspirimlerdi isbilermenlikke tayarlaw tómendegi basqıshlar boyınsha aniqlanadı.

- 1.Jaslardıń isbilermenlik haqqındaǵı túsinikleri hám iyelegen bilimleri.
Jaslardı isbilermenlikke tayarlawda usta-ónermentlerdiń tutqan ornı.
- 2.Jaslardı ónermentshilik isbilermenligine tayarlaw ushın jaratılǵan shárt-shárayatlar
- 3.Jaslardıń ónermentshilik ádebi haqqındaǵı túsinikleri.
4. Jasarda isbilermenlikke qızıǵıwshılıǵınıń seziliwi.

Ónerment-isbilermen bolıw ushın gózlengen maqset aniq bolıwı kerek. Maqsetti qoya alıw ushın bolsa jaslar ruwxıy mánáwiy tuwrı qáliplesken bolıwı kerek.

Tájriybe-sınaw jumısların ámelge asırıwda tómendegiler esapqa alındı.

- 1.Jaslardı isbilermenlik iskerligine tayarlaw procesinde nátiyjelilikke erisiw maqsetinde ustalar ushın metodik támiynattı jaratıw.
- 2.Jaslardı óner úyreniwe baǵdarlaw hámde olardıń isbilermenlik iskerligin shólkelestiriw boyınsha qálewlerin hám meyillerin aniqlaw maqsetinde mektep ámeliyatshı –psixologları hám ata-analar qatnasiwında analiz sistemasynda qáliplestiriw.
- 3.Ónermentshilik barısındaǵı shet mámleketer hám aymaqta erisilip atırǵan jetiskenlikler menen shańaraqlardı tanıstırıp bariw ushın ulıwma orta tálim orınları hám shańaraqları ortasındaǵı óz-ara birlikti bek kemlew.
- 4.Xalıq ónermentshiligi iskerliginiń tárbiyalıq tásirinen nátiyjeli paydalaniw maqsetinde ǵalaba xabar quralları imkaniyatlarından maqsetli paydalaniw .
- 5.Ustaz-shákirt mekteplerin qáliplestiriwge ayrıqsha itibar qaratıw.

Jaslardı ónermentshilik isbilermenligine tayarlaw nátiyjesinde olarda tómendegi sıpatlar jámlenedi

- 1)Shańaraq paydası ushın kóbirek dáramat keltiriw baylıq toplaw

- 2)Ustazlar tájriybesinen únemli paydalangan halda jeke iskerlik kórsetiwge umitiliw
- 3)Iskerlik procesinde erkin dóretiwshi belsendi bolıw
- 4)Isbilermen sıpatında óz xojalığın jeke basqarıw sıyaqlılar.

tayarlaw mútájliginen kelip shıqqan halda olar keleshekte iyelewi lazım bolǵan kónlikpelerdiń usınısnamasın islep shıǵıwǵa itibar qaratıladı.

Tiykarınan

Belsendilik- isbilermenliktiń jańa ideyalar g a tiykarlangan halda iskerlik óniminiń shańaraq hám jámiyet ushın paydalılıǵın támiynlew.

Táwekelshilik – isbilemenniń qosımsha payda alıw maqsetindegi háreketi sonıń menen birge zıyan kóriw itimalı barlıǵın da umıtaw kerek.

Maslaśiwshańlıq –isbilemenniń islep-shıǵarıw procesleri shárt-shárayatlar jámiyetlik jaǵday hámde mámleket ekonomikasına maslaśıwı.

Jaratiwshańlıq – isbilermen óniminiń jańa túrlerin jarata alıwı nátiyjeli usılların oylap tabıwı sarp-qárejetlerdi kemeytiw jolların izlew.

Basqarıwshańlıq – isbilemenniń maqsetke erisiwinde dus kelgen mashqalalardıń sebebi hám sheshimlerine salıstırǵanda rejeli is júritiwi shólkemlestiriwi hám ádıl qadaǵalawdı ámelge asırıwdan ibarat.

Ziyreklik- ónimdi jaratiw hám satıwda bazar ekonomikası shárayatları talaplarǵa say xalıq mútájliklerin esapqa alıw.

Tájriybe –sınaw procesinde tómendegi is túrleri metod hám qurallar unamlı áhimiyetke iye. Olar

Sáwbet lekciya oyın ushırasıw shańaraqlıq keńesler kórgizbeler sayxatlar ótkeriw

Pedagogikalıq gúzetiw anketa sorawı sóylep beriw sín pikir hám qararlar ádebiyatlar kesheler radio-televídeniedegi fermer isbilemenler ushın esittiriwler miynet úskenelerin jetilistiriw texnologiyası sıyaqlılar.

1.3. Ónermentshilik mekteplerinde jaslardı kásipke taylorlawdıń mazmuni.

Ónermentshilik mekteplerinde ónermentler shańaraq áwladlarınıń tájriybesi. Ustaz-shákirt dástúriniń qálipleskenligi jaslardı kásipke taylorlaw ushın zárúr

shárayatlardı jaratadı. Jaslardı kásipke baǵdarlaw arqalı miynet hám islep shígariw iskerligine juwapkershilik penen qaraw ózgeler miyнетin qádirlew hadal miynet etiw miynet ónimdarlıǵınan quwanıw sıyaqlı ruwxıy-tárbiyalıq sıpatlarda tárbiyalanadı.

Xalıq ónmentshilik mektepleri arqalı ónermentler óz átirapındaǵı jaslarda miynetsúygishlik hám tuwrı kásip tańlaw isbilemenlikke qızıǵıw isbilemenlikke tán sıpatlarda iyelewge bolǵan qızıǵıwların oyatadı.

Jaslardı kásipke tayarlaw quramalı hámde anıq shárt-shárayatlar barlıǵın kórsetiwhi process sanaladı. Usı protsesti pedagogikalıq kóz qarastan tuwrı shólkemlestiriw bolajaq jas óner iyesi tárepinen bul iskerlikti tómendegishe basqıshpa-basqısh ámelge asırıwı ushın imkaniyat jaratadı

Birinshi basqısh

Ónermentshilik baǵdarı boyinsha baslangısh maǵlıwmatqa iye bolıw

- Ónermentshilik baǵdarlarından birin tańlaw
- bazar nizamlıqları hám tutınıwshilar talabın úyreniw
- usta menen birgelikte óner úyreniw rejesin islep shígıw

Ekinshi basqısh

- kózlengen maqsetke erisiwde imkaniyat dárejesinde shiyki zat kerekli ónimler islep shígariw texnologiyaların satıp alıw
- ekonomikalıq imkaniyatlardı shamalı sarip-qárejetlerdi kózlengen payda muǵdarın aldınnan bahalay alıw
- islep shígariłip atırǵan ónim yaki kórsetilip atırǵan xizmet tek ǵana ónermenttiń ózi ushın emes bálki jámiyet ushında payda keltiriwdi esapqa aliw.

Úshinshi basqısh

- tutınıwshılardıń imkaniyatları hám talaplarına mas sıpatlı ónimler islep shígariw
- islep shígariłǵan ónim ushın sarıplanǵan qárejetlerin esapqa algan halda baha belgilew
- tayar ónimde tutınıwshıllarǵa jetkerip beriw
- tayar ónim satıwǵa shígariłǵannan keyin zárür hallarda onıń reklamasın jaratiw mümkin.

Ónermentshilik iskerliginiń joqarıda kórsetilip ótilgen táreplerine ámel etiw jaslar ushın ayriqsha ilimiyy-ámeliy áhimiyetke iye.

Jeke tártiptegi isbilemenlik – ónermentshilik iskerligin ámelge asırıwdıń eń ápiwayı forması bolıp bul protseste ónermentler mayda islep shıǵarıw menen shuǵıllanadı. Jaslar ónermentshilik iskerligin tańlaw ushın bul tarawda teoriyalıq hám ámeliy kónlikpelere iye boliwlari lazım. Óz jumısın baslap atırǵan jas ónerment iskerlik tarawı hám ónim bazarın tańlawda áwelden bul jolda qanday tosıqlar barlıǵın qıyal ete alıwı kerek. Bul bolsa bolajaq óner iyesine qanday iskerlik túri menen shuǵıllanıw paydalı ekenligin anıqlawǵa kómeklesedi.

Jaslardı ónermentshilik iskerligine tayarlaw ushın ustazlardan tómendegiler talap etiledi.

- Öz ónermentshilik iskerlikleri hám ózliklerin kemshilikler hám túrli illetlerdi joq etiwleri
- Jaslardı miynet iskerligindegi kemshiliklerdi kóre alıwları hám olardı joq etiw jolların kórsete biliwleri
- Ónermentlerge tán bolǵan ádeplik sıpatlarǵa iye boliwlari hám onı óz shákirtleri hám perzentlerine sińdire alıwları zárúr.

Xalıq ónermentshiligi mektepleri tiykarında jaslardı kásipke tayarlawda anıq prinsiplerge tayar jumıs kórip talap etiledi. Olar

1. Ílimiylik sistemalılıq hám baylanıslılıq prinsipi. Hár qnday ónermentshilik texnik rawajlanıwı nátiyjeleri hám bar tájriybeleri ilimiy dóretiwshilik ózlestiriwdı talap etedi. Tarawındaǵı bilimler jaslardıń dúnyaqarası hám kásiplik kónlikpelerin bayıtadı. Usı bilimler bolsa olarǵa sistemali tiykarında usınıs etiletuǵını ǵana kútilgen nátiyjelilikke erisiw imkaniyatın júzege keltiredi.

2. Teoriyalıq bilimlerdiń ámeliyat penen baylanıslılıǵın támiyinlew prinsipi hám jaslardı ónermentshilik iskerligine tayarlawda ayrıqsha áhimiyetke iye.

3. Jaslardı ónermentshilik iskerligine tayarlawda ańlılıq hám anıqlıq prinsipin járiyalaw júdá áhimiyetli. Sebebi óspirim óner iyelewge ańlı tárizde anıq kirisiwi kerek. Ol áwele ózi iyelep atırǵan ónerdiń ózine tán tárepleri hám áhimiyetin ańlı tárizde tolıq ańlap jetiwi onıń rawajlanıwı haqqında oy-pikirge iye boliwı kerek.

4. Jaslardı isbilemenlik iskerligine tayarlawda jas qásiyetlerin esapqa alıw ayrıqsha áhimiyetke iye. Olardı óner iyelewge tayarlaw protsesinde imkaniyatları pikirlew dárejeleri fizikalıq qábileti qızıǵıwlari esapqa alınıwı kerek.

5. Jaslardı óner iyelewge tayarlawda olardıń kásip-óner sırların puxta iyelewlerine ayrıqsha itibar qaratiw lazım. Anıq kásip-óner tarawına tiyisli

bilimler ósmirler tárepinen puxta ózlestirip ámeliyatqa anıq etilgendeǵana kónlikpege aylanadı Bul protseste olar tárepinen ózlestirgen bilimler anıq tákirarlanadı hám olardıń yadında bekkeñlenedi.

Balaǵa kásipti májbürlep úyretpew kerek, sebebi bul jumıs qanshelli jaqsı niyet penen qılınbasın báribir jaqsı áqibetlerge alıp kelmeydi. Eger jaslarda bul kásipke qızıǵıw bolmasa ol ata-anasınıń qálewi májbürlewi menen kásipti iyelese de keyinshelli onı taslap ózi qızıqqan tarawǵa ótip ketedi. Bunda kóbinese balanıń ata-ana tańlaǵan kásipti úyreniwge sarıplaǵan háreketi zaya ketedi. Ulıwma jaslardıń kásip tańlaw másalesenine asiǵıslıq ózbildiginshe jol qoymaw bul mäseleni shuqır oylap balanıń qálewlerin esapqa alǵan halda mäseleni sheshiw maqsetke muwapiq bolıp esaplanadı. Sondaǵana óspirim kim bolsam eken degen mashqalanǵa turı sheshim qabil etpese bolajaq kásibin turı tańlamasa ekonomikalıq ómirin támiynlemese óz kásibinen róhótleniw bolmasa ózine de jámiyetke de payda keltirmeydi. Óz jumısı ómirinen quwanǵan insanǵana jeke turmısı shańaraq ómirin turı shólkemlestire aladı.

Íslep shıǵarıwdıń barn kásip iyelerine mútájligin esapqa alǵan halda qániygeler tayarlaw mámlekет hám jámiyettiń tiykarǵı talaplarından biri. Bul Ónerment birlespeleriniń tájriybeleri ayrıqsha áhimiyetke iye. Birlespege aǵza ónermentlerdiń shákirtlerge bolǵan talabın úyrenip shıǵıp sheber ónermentler ustaxanaları qasında Usta – shákirt mekteplerin shólkemlestiriw tájriybesi baslangan.

Ónermentshilik tarawındaǵı ózgerisler hám rawajlanıwlar dáslep ata-analardıń ózleri xabardar bolıwları kerek. Sonday-aq ata-analar ónermentler arasındaǵı taza básekiniń áhimiyetin ańlawları hámde onı perzentlerine de ańlatıwları kerek. Ónermentshilik tarawında báseki ortalığınıńbar ekenligi usı iskerlikti jánedede rawajlandırıwǵa alıp keledi.

Tiykarǵısı sonda usta-óbermentler shákirtlerine ómner iyelew protsesinde júzege keletuǵın tosıqlardıjoq etiw jolların da úyrenip bariwları lazım. Bunda olar tómendegilerge itibar beriwlери lazım.

Ónerment óz rejesine tiykarında gózlengen shiyki zatlardı esapqa aliwi nátiyjesin kóre biliwi

- Payda aliwǵa umitılıw
- Táwekelshilik tiykarında is júritiw
- Belsendilik jańalıqlarǵa umitılıwshılıq sıyaqlılar

Búgingi kúnde respublikamızda bazar ekonomikası qatnasiqların jánedede jetilistiriw ekonomikanı erkinlestiriw barısındaǵı tiykarǵı wazıypalardan biri –

ónermentshilik iskerligin hár tárepleme qollap-quwatlaw onı rawajlandırıw sol tiykarında xalıqtıń bántligi hám tınıshlıǵın asırıwdan ibarat.

Jaslardı ónermentshilik iskerligine tayarlawdıń nátiyjeliligin asırıw kóplegen faktorlar menen baylanıslı. Bundaybfaktorlar qatarına Ózbekstanda ótkerilip atırǵan ekonomikalıq ilajlardı kórsetiw mümkin. Respublikamız xalqınıń materiallıq rawajlanıwın asırıw mámleket siyasatı dárejisindegi tiykarǵı máselelerden bolıp esaplanadı. Bul óz náwbetinde jaslardan shaqqanlıq hám juwakershilik penen qarawdı talapetedi. Sebebi jámiyettiń jámiyetluk-ekonomikalıq rawajlanıwında jaslar tiykarǵı orındı tutadı. Sonıń ushında jaslardı isbilemenlikke tayarlaw olarǵa ekonomikaǵa tiyisli bilimlerdi úyretiw lazım. Ekonomikalıq bilimler jaslardıń mámleket ekonomikalıq rawajlanıwın támiynlew ushın miynet etiwleri óz waqıtların paydalı islerge sarıplawǵa kómeklesedi. Miynet etiw hámisbilemenlikke tayarlaw kishi hám orta bizneske úles qosıwǵa shaqıradı.

Tálím-tárbiya protsesiniń mazmunın belgilewde balanıń jas dáwirleri ayrıqsha esapqa alındı. Jas dáwirleri ishinde óspirimlik dáwiri ayrıqsha ózine tálıǵı menen ajıralıp turadı. Óspirim jastaǵı oqıwshılardıń qızıǵıwshılıǵı bir qansha joqarı bolıp olardıńitibarın oqıwdan tısqarı kópǵana jumıslar menen jalıp ete baslaydı. Jámiyetlik jumıslarda belseñilik aldı-sattı isleri islep pul tabıwǵa qızıǵıw ǵárezsizlikke umıtılw solar qatarınan.

Jaslardı ónermentshilikke tartıw usta-shákirt qatnasiqların jolǵa qoyıw usta-shákirt mekteplerin shólkemlestiriwde Respublika Ónerment birlespesiniń ayrıqsha ornı bar.

2.1. Úzliksiz tálım sistemasynda jaslardı kásip tańlawǵa baǵdarlaw tıǵız baylanıshlıǵın támiyinlewdiń forma hám metodları.

Kásip-ónerge baǵdarlaw jumıslarınıń strukturalıq mazmunı Ulıwma orta bilim beriw mektep oqıwshıların kásip-ónerge baǵdarlawdıń mazmunı, faktorları hám de principleri olardı oqıw - tárbiya sistemasyndaǵı barlıq baǵdarlar menen bekkem uyqaslastırǵan hám ajıralmas baylanıstırǵan bolıwı kerek. Oqıwshılardı kásip-ónerge baǵdarlaw miynettiń integral processinen ibarat bolıp, bunda olarǵa pán tiykarların úyretiw processinde miynetsúygishlikti tárbiyalaw hám politexnik tálım beriw tiykarında texnologiya tálımı hám tárbiyasın, tájiriýibe arttıriw menen baylanıslı dóretiwshilik jáne social paydalı islep shıǵarıw miynetin ámelge asırıw túsiniledi. Bul proceslerde kásip-ónerge baǵdarlaw menen miynet tayınlığı arasındaǵı baylanıslılıq ulıwma tárizde dialektik xarakterge iye bolıp, olar

arasındaǵı jańa ekonomikalıq munasábetlerdi ańlatadı hám strukturalıq bólimlerge tán huqıqıy tiykarlardı sáwlelendiredi. Oqıwshılardı kásip-ónerge baǵdarlaw oqıtıwshı basshılıǵında oqıwshılar tárepinen atqarılıtuǵın intellektual hám fizikalıq háreket processlerinen ibarat bolıp, bunıń nátiyjesinde olar miynet predmetleri, qural hám processleri haqqındaǵı bilimlerdi hám de málım tarawdaǵı islep shıǵarıw miynetı hám kásipke baǵdarlaw ámeliy kónlikpe hám ilmiy tájriybelerin iyeledi, sanalı türde kásip tańlawǵa hám de jámiyet hám shaxs párawanlıǵı jolında miynet iskerligine úles qosıwlarına múmkınhılık jaratiwshı jeke sapaları hám de oylawların rawajlandıradı. Jańa ekonomikalıq múnasibetler kásip-ónerge baǵdarlaw jańasha múnasábeti sháráyatında miynet kónlikpeleri hám ilmiy tájriybelerin maqsetli qáliplestiriwden ibarat bolıp, sanalı hám hár tárepleme rawajlanǵan puqaranı tárbiyalawdıń strukturalıq bólegi esaplanadı. Oqıwshılardı kásip-ónerge baǵdarlaw jumıslarınıń maqseti texnologiyalıq táliminiń maqset hám wazıypaları menen uyqaslıqta kórinetuǵın boladı. Ózbekstan Respublikası Ministrler Mákemesiniń "Ózbekstan Respublikasında ulıwma orta bilim beriwdi shólkemlestiriw haqqında"ǵı qararı tiykarında qabil etilgen Mámlekет tálım standartına kóre, texnologiya tálimi oqıtıwshı basshılıǵında oqıwshılar tárepinen atqarılıtuǵın intellektual hám fizikalıq háreketler procesinen ibarat bolıp, juwmaqlawshı nátiyjede miynet quralları, qural hám procesleri haqqındaǵı bilimlerdi hám de málım tarawdaǵı islep shıǵarıw miynetin orınlaw ushın zárür ámeliy kónlikpe hám ilmiy tájriybelerdi iyelewlerine, sanalı türde kásip tańlawǵa hám de jámiyet hám shaxs párawanlıǵı jolında miynet iskerligine qosıwlarına múmkınhılık jaratiwshı jeke sapa hám oylawların rawajlandırıwǵa qaratılǵan oqıw páni bolıp tabıladı. Mámlekет tálım standartında texnologiya táliminiń wazıypaları tómendegishe belgilengen: oqıwshılarda ulıwmamıynet kónlikpe hám ilmiy tájriybelerin qáliplestiriw, olardıń qızıǵıwshılıqları, qábiletleri, kásiplik uqıplarına kóre, kásip-óner túrlerin tańlawǵa tiykar bolatuǵın páziyletlerin, ulıwmamıynet mádeniyatın qáliplestiriw hám rawajlandırıw ; - xalıq xojalığınıń túrli tarawlari, olarda isletiletuǵın texnika hám texnologiya haqqında bilimler beriw, miynet iskerliginiń túrli tarawlari menen ámeliy miynet arqalı jaqınlaw tanısıwlarına múmkınhılık jaratiw, olardı qarıydarı kóp ónimler islep shıǵarıw texnologiyalarına úyretiw; - joqarı klaslarda oqıwshılardı texnologiya tálimi boyınsıha jumıssıhı qánigeliklerdiń kásiplik iskerliginde qollanılıtuǵın hár qıylı ásbap-úskenerlerden paydalaniwǵa úyretiw; - mexanizasiyalastırılgan hám elektrlestirilgen qurallar menen islewdi, texnologiyalıq bilim hám ilmiy tájriybelerdi, miynet nızamshılıǵı, qawipsızlık texnikası, sanitariya - gegiena qaǵıydaları tiykarların úyretiw; - túrli islep shıǵarıw tarawlari mazmununa tiyisli dáslepki maǵlıwmatlardı úyretiw, ólshew-tekseriw ásbaplarınan, málımlıemelerden

paydalana alıwǵa, miynet ámeliyatların orınlawǵa, alıngan nátiyjelerdi qoyılgan talaplar menen salıstırıw arqalı juwmaq shıǵarıwǵa úyretiw; - oqıwshılarǵa bilimge umtılıw, miynetke muhabbat hám miynetkesh insańga salıstırǵanda húrmet sezimin síndiriw, olardı watanǵa sadıqlıq ruwxında tárbiyalaw ; - oqıwshılarǵa bazar ekonomikası nızamları talapları tiykarında sapalı, básekiles tutınıw buyımları, miynet ónimleri jetistiriw, ónimlerdi qariydarlarǵa jetkiziwdi úyretiw, jumis basqarıwshılıq elementlerin, qáwenderlik, isbilermenlik sapaların qáliplestiriw hám rawajlandırıw ; - xalıq ónermentshiligine tiyisli kásiplerdi úyretiw arqalı xalıqtıń milliy dástúrlerin qayta tiklew hám rawajlandırıw, milliy qádiriyatlar, tariyxıy estelikler, xalıq ustalarınıń bay miyrasların úyretiw hám olardan óz ámeliy xizmetlerinde paydalaniw kónlikpelerin bek kemlew; - texnologiya tálimi hám kásip-ónerge tayarlaw procesinde informaciya texnologiyaları hám kompyuter texnikası, jańa texnologiya hám úskenelerdiń qollanılıwi tarawların zamanagóy talaplar dárejesinde hám jáhán tájiriybelerine uyqas halda úyreniwlérin támiyinlew. Bul maqsetlerge erisiw jaslardı miynet hám kásip-ónerge tayarlaw mashqalasın sheshiwdiń orta buwını esaplanadı.

Sonlıqtan xalqımızdıń iyigilikli niyetlerine, jámiyetimiz óz aldına qoyǵan ullı maqsetlerge erisiw, bárinen burın, zaman talaplarına juwap beretuǵın joqarı maman qánige kadrlar tayarlaw, olardı jay-jayına qoyıw menen baylanıslı. Usınıń sebebinen Respublikamız húkimeti górezsizlik jolındaǵı dáslepki qádemlerinen-aq jetik qániygelerdi tayarlaw máselesine úlken áhimiyet berip atır. Maman qániygelerdi tayarlawda ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde oqıwshılardı kásip tańlawǵa bagdarlaw boyınsha alıp barılatuǵın shınıǵıwlär zárúrli áhmiyetke iye. Buǵan baylanıslıǵı wazıypalardı ámelge asırıwda ulıwma orın tutatuǵın texnologiya tálimine kásip-óner táliminiń baslańğısh buwını retinde qaraw zárúr. Usınıń sebebinen bul tarawǵa tiyisli shınıǵıwlardı alıp barıw jumısların jetilistiriw, zaman talaplarına maslastırıw aldımızda turǵan zárúr wazıypalardan esaplanadı. Atap aytqanda, jaslardı oqıtıw usılların jetilistiriw, bunda oqıwshıldıń aktivligin asırıw joqarıda aytılǵan tiykarǵı wazıypalardan biri bolıp tabıladı. Onıń ushın jańasha, aktiv oqıtıw usıllarınan, traditsiyaǵa tán bolmaǵan sabaqlardan paydalaniw kerek. Jumıstı sonday shólkemlestiriw kerek, oqıwshı ápiwayı tıńlawshıdan aktiv úyreniwhıge aylansın. Oqıtıwshı bolsa, óz gezeginde, sabaqta tek sóylep beretugın emes, bálki oqıwshıldıń ózleri ushın islete alatuǵın bolıwı kerek. Tómende usınıs etip atırǵan metodlar buǵan baylanıslı usınıslardı ámelge asırıwda járdem beredi. Oqıwshı - jaslardı kásip tańlawǵa baǵdarlawda texnologiya tálimi tiykarǵı, jetekshi faktorlardan bolıp esaplanadı. Sonida aytıw kerek, ulıwma bilim beriw mekteplerinde texnologiya tálimi sabaqları 1-klassstan 9

-klasqa shekem oqıtılıdı. Kórinip turıptı, olda, texnologiya tálimi oqıwshılardıń ulıwma orta bilim alıw dáwirin tolıqlıǵıńsha óz ishine alatuǵın oqıw predmetlerden biri esaplanadi. 1-4-klass oqıwshılarıń kóbisi ustashılıq etiwge, sheber ónermentlerge uqsap shıraylı hám paydalı buyımlar soǵıwǵa umtılıdı. Buǵan baylanıslı tileklerin ámelge asırıwǵa umtılıw sezimi oqıwshılardı mektep ustaxanasına tartıp turadı. Tánepis waqtlarında da oqıw shınıǵıwları aqırına jetkeninen keyin, olar úlken jastaǵı oqıwshılar qanday islep atırǵanlıǵı, neler soǵıp atırǵanlıǵıń biliwge háreket etedi. Baslanǵısh klastı tamamlap, 5-klasqa ótken oqıwshı oqıw ustaxanasına kirip keledi. Bul dáwirde balalar júdá qızıǵıwshı, ıqlaslı boladı hám qızıǵıwshılıq penen ámeliy tapsırmalardı atqaradı. Oqıwshıdaǵı bul qızıǵıwshılıq hám ǵayrattı asırıw hám rawajlandırıw ushın oqıtıwshıdan joqarı kásiplik uqıp talap etiledi, sebebi “ótiw dáwiri”nde balalar birdeylikten tez sharshaydı, ıqlaslılıq hám qızıǵıwshılıqtı joǵaltadı. Balalar daǵı “ótiw dáwiri”, shveysariyalıq psixolog Jan Piage (1876 - 1980) niń pikrine qaraǵanda, olarda obiekt hám ulıwma bolmıs haqqında abstrakt pikirlerdiń jetlisiwi menen baylanıslı. Pikirlew iskerliginiń quramalılasıwı bala ómiriniń barlıq táreplerine, onıń sezimine tásir kórsetedı. Amerika psixologı Erik Erikson (1902-1981) pikrine qaraǵanda, bul dáwirde balada óz maqsetinejetiwi jolında “isbilemenlik” hám “tásırlılık” sezimleri payda boladı, miynetke munasábettiń úlesi quram tabadı. “Ótiw dáwiri”ndegi balalarǵa ármanshillıq qásiyetleri tán bolıp tabıladı. Oqıwshılardıń “ótiw dáwiri”ndegi túrli psixik jaǵdayları esapqa alınsa, tálımnıń natıyjeliliği artadı. Usınıń natıyjesinde metodika hám pedagogikalıq psixologiyadan oqıw jumıslarınıń eń jaqsı usılların tańlawǵa, tálım processinde oqıwshılardıń biliw iskerligin kúshaytiretuǵın faktorlardan paydalaniwǵa úlken áhimiyet berilip atr. Baqlawlarımızdan málım, oqıtıwshı iskerligindegi sabaq shınıǵıwı alıp bariw usıllarındaǵı birdeylik oqıwshılardıń texnologiya tálimi, kásip tańlawǵa baǵdarlawǵa tiyisli jumıslarǵa bolǵan qızıǵıwshılıqların páseytiredi. Buniń aldın alıw maqsetinde sabaqta oqıwshılar iskerliginiń hár túrliligin támiyinlew kóp oqıw predmetleri qatarı texnologiya tálıminiń de dıqqat orayındaǵı tiykarǵı wazıypalarınan bolıp, házirgi waqıtta oqıwshılardıń texnologiya tálimi sabaqlarına qızıǵıwshılıǵıń arttıriwda tálımnıń aktiv, traditsiyaǵa tán bolmaǵan usıllarınan keń paydalaniw zárür bolıp qaldı. Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde aldıńǵı, tájiriybeli, dóretiwshi oqıtıwshılar zamanagóy sabaq talaplarına sáykes keletugıń sınaq, seminar, konferensiya, viktorina, test, teatrlasqan sabaq sıyaqlı túrli traditsiyaǵa tán bolmaǵan sabaqlardan óz ornında paydalanıp atır. Texnologiya tálıminde konferensiya sabagi traditsiyaǵa tán bolmaǵan usılda oqıw ámeliyat shınıǵıwlارın ótkeriw oqıwshılardıń dóretiwshılıgin, izleniwshılıgi hám ǵárezsiz pikirlew qábletlerin qáliplestiriwge sezilerli dárejede tásir kórsetedı. Bunday

jumislardan biri retinde 5-7-klaslar ushın berilgen rejeniń ayırim bólimalerindegi temalar úyrenip bolıngannan keyin, ulıwmalastırıw -tákirarlaw shınıǵıwların zamanagóy (traditsiyaǵa tán bolmaǵan) sabaq retinde konferensiya sabaǵı etip ótkeriwdi usınıs etiw múmkin. Misalı, 6-klass texnologiya sabaǵında “Aǵashq islew beriw ” bólimi úyreniledi. Bul buyımlardı soǵıw sıyaqlı temalardı óz ishine aladı. Sol bólim maydanınan algan bilimlerdi keńeytiw hám aǵash materiallarıńı alınıwı, túrleri, dúzilisi, isletiliwi, qásiyetleri hám hár qıylı aǵash ustashılıq buyımlardı soǵıwdı óz ishine aladı.

2.2. Aǵash oymashılıǵında àpiwayı hám quramalı naǵıs elementlerin sıziw.

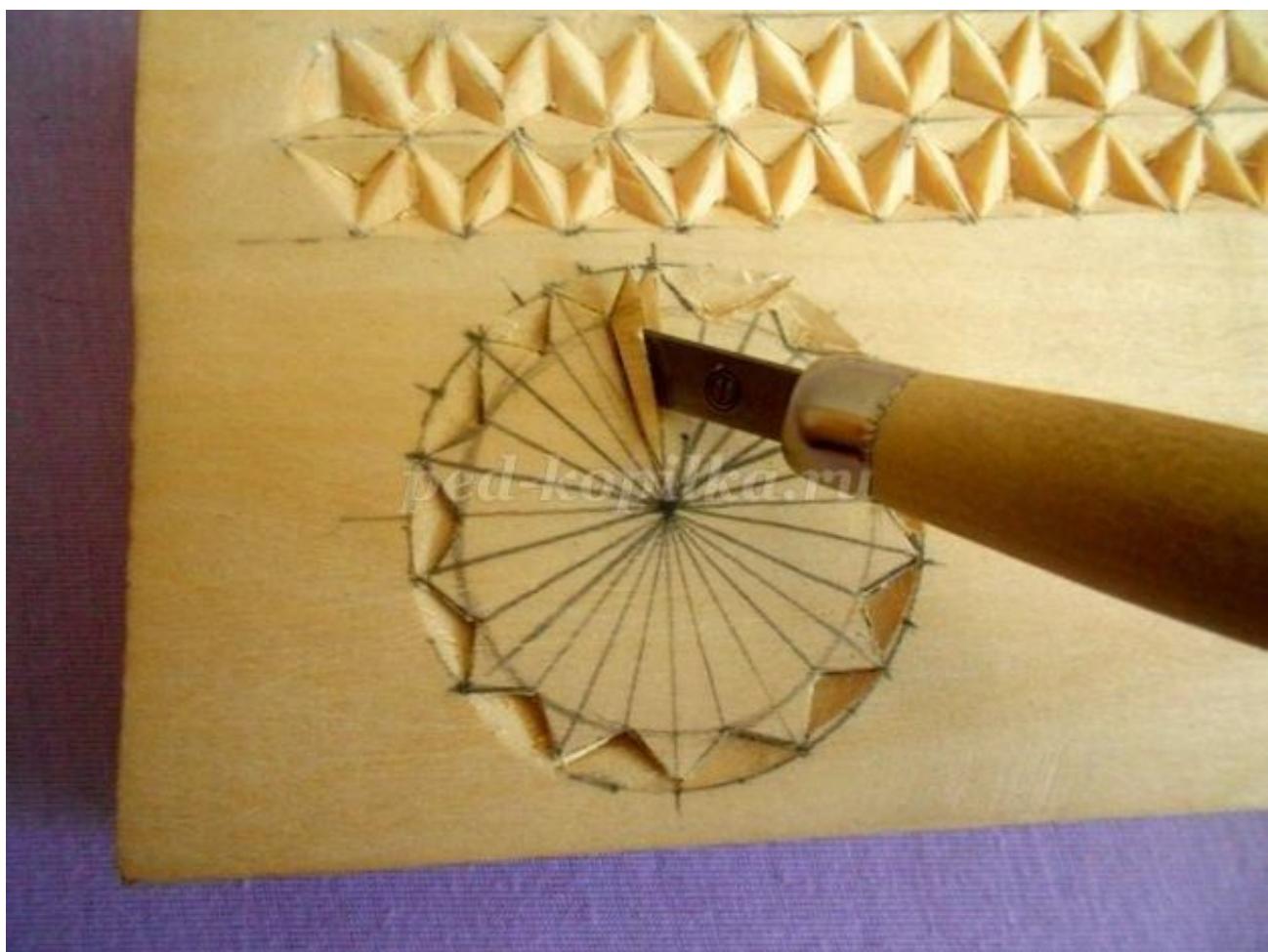
Ámeliy kórkem ónerdiń qatar túrlerin, ol boyap islew beriw bolsın, oyıp islew beriwde yamasa soqqı urıw arqalı islew beriw bolsın buǵan qaramastan tiykarın naǵıslar qurayıdı. Naǵıs sıziwdı jaqsı bilmey turıp, qanshelli uqıp penen naǵıs oyıwshılıq jumisları ámelge asırılmاسın ol báribir xalıq arasında “usta” degen múqáddes atqa iye bola almaydı. Naǵıslar menen qaysı jay, qurılıs yamasa buyım bezetilmesin, ol ayriqsha usıldı hám texnologiyani talap etedi. Sol sebepli de ata-babalarımız naǵıs túrlerin puqta úyrengenleri ushın turmıstaǵı shadlıqtı da, janlı sıziqlar, ráń-báreń naǵıslar arqalı bere algan.

Ámeliy kórkem ónerdiń zergerlik, ganch ustashılıq, taxta naǵıs oyıwshılıǵı hám basqa túrlerin iyelewge intilgen hár qanday adam áwele naǵıs sıziwdı úyreniwi zárür. Naǵıs - elementlerdiń belgili tártipte tákirarlanıwınan shólkemlesken bezew túri. Elementler naǵıs islewdiń alibesi esaplanadı. Sonday eken, naǵıs sıziwdı úyreniwden aldın elementlerdi sıziwdı, qanday atalıwın hám qay jererde isletiliwin biliw zárúrli áhimiyetke iye. Japıraq, gúl, putaq, marǵula, bofta, shukufa (shkuft), tanob baylam hám sırtqaq sıyaqlı naǵıs elementleri bolıp, olar dúzilisi, xarakteri hám qásiyetlerinen kelip shıǵıp ataladı.

BARG - ósimliksıyaqlı naǵıs elementi bolıp, zergerler tárepinen tábiyattaǵı ósimlik japıraqıń stillestirip, alıngan súwreti, kórkem ańlatpası bolıp tabıladi.

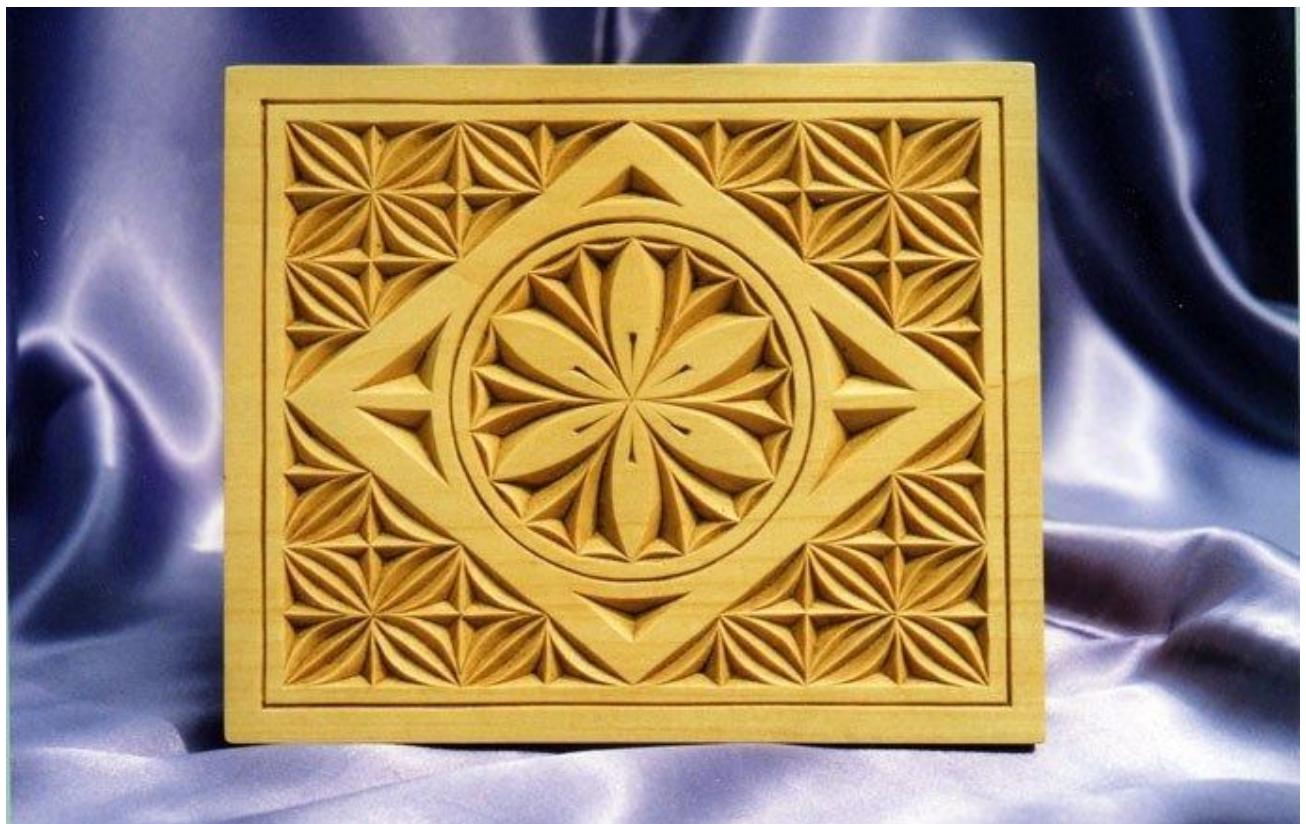
Japıraq naǵıs kompozitsiyasında tolıqlawish hám shıray beretuǵın elementler toparına kirip, olar dúzilisine qaray ápiwayı hám quramalı túrlerge bólinedi. Taxta naǵıs oyıwshılıǵına tiyisli naǵıs kompozitsiyasında japıraqlar oǵada názik, elegant, sulıw hám ózine tartatuǵınday bolıwı menen birge tegis hám mayısqaq kóriniste súwretlenedi. Kóbinese ápiwayı japıraqlar kese, yaǵníy gorizontal jaǵdayda súwretlense, quramalı japıraqlar bolsa yarım aldı, yaǵníy yarım burılǵan jaǵdayında súwretlenedi. Ápiwayı japıraqlarǵa tal japıraqı, badam japıraqı, anar japıraqı, xurma japıraqı, almurt japıraqı, burısh japıraqı, úsh japıraq hám basqalar kirse, quramalı japıraqlarǵa bolsa kóp japıraq, ,sadjpıraq hám basqalar kirip, olar qatlam-qatlam japıraq formasında ushıraydı. Quramalı japıraqlar kóbirek Samarqand taxta naǵıs oyıwshılıǵı ustaları tárepinen qollanılıp kelinedi. Naǵıs kompozitsiyalarında joqarıda atları keltirilgen japıraq elementlerinen tısqarı taǵı kóplegen túrlerin ushıratıwımız múmkin.

GÚL - usta -zergerler tárepinen ósimlikler dúnyası áleminiń eń sara gúllerin stillestirilgen haldaǵı súwreti, kórkem forması bolıp tabıladı. Gúllerdiń hár qıylı túrleri bolıp, ol kóbinese naǵıs kompozitsiyasınıń orayında jaylasqan boladı. Gúller de japıraq elementleri sıyaqlı geyde tolıqlawish hám shıray beretuǵın retinde súwretlenedi. Gúller hár túrlı dúziliske iye bolǵanlıǵı sebepli olar ayrıqsha atamalar menen ataladı. Gúllerdiń ápiwayı hám quramalı túrleri bar. Ápiwayı gúllerge aygúl, lala gúl, paxta gúl, noxot gúl hám basqalar kirse, quramalı gúllerge bolsa piste gúl, kóp japıraqlı gúl, gúldiń tajıqoraz, qızǵılt hám basqaları kiredi.

BAND – ósimliksıyaqlı naǵıs elementlerinen biri bolıp, ol zergerlikte japıraq hám gúllerdiń putası esaplanadı. Taxta naǵıs oyıwshılıǵına tiyisli naǵıs kompozitsiyalarında bánt tábiyattaǵı terekler yamasa ósimliklerdiń putasın stillestirip alıńǵan súwreti bolıp tabıladı. Basqa naǵıs elementleri sıyaqlı bándtiń de kompozitsiyada qollanıwınıń ayriqsha nızam qaǵıydaları bar. Naǵıs kompozitsiyasında bánt anıq bir ólshemdegi qalınlıqta bolıwı, gúl hám japıraqlarǵa salıstırǵanda saqlanıwı, ol gúller, japıraqlar, baldaqlar hám basqalardıń astınan ótiwi bántlerdiń ayriqshalıǵına misal bola aladı. Naǵıs oyıwshı -zergerler bándten kompozitsiyada ayriqsha usılda paydalanadı. Sol sebepli de naǵıs kompozitsiyaları bir-birinen pariq etedi. Mısalı, Xiywa taxta naǵıs oyıwshılıǵı mektep wákilleri óz kompozitsiyalarında bántlerdi kem urıqlı hám japıraq elementlerinen derlik paydalanbaydı. Sortlarınıń ózin spiral sıyaqlı tárizde bir – birine toqıp ketedi hám taǵı basqa.

MARĞULA – ósimliksıyaqlı naǵıs elementlerinen biri bolıp, qos sızıqlı tulımshaqtan payda boladı. Marǵula zengerlik, ganch ustashılıq, miskerlik, zardózlıq, taxta naǵıs oyıwshılığı hám basqa ámeliy kórkem óner túrlerde isletiledi. Ol ayırıım putaq hám baldaq formalarınıń tamamlanıwin ańlatadı. Eger putaq penen marǵula súwretlengen bolsa, ol marǵulalı putaq, egerde bir putaqtıń ushında eki marǵula payda bolǵan bolsa, onı qos marǵula dep júritiledi. Marǵula taxta naǵıs oyıwshılığına tiyisli naǵıs kompazitsiyasında tolıqlawısh element retinde qollanıladı.

ĞUNShA – tábiyattaǵı ósimlikler dúnyası áleminiń ele ashılıp ûlgermegen gùllerin naǵıs oyıwshı - zenger tárepinen stillestirip alıngan sùwreti bolıp, naǵıs kompozitsiyasında tolıqlawısh element esaplanadı.

BOFTA - ósimlik sıyaqlı hám quramalı naǵıs elementleri bolıp, meshitte qubla tárepte turatuǵın tekshe, patnus hám sebet kórinisindegi jiyeklerdi júrek formasındaǵı elementler menen baylanıstırıdı. Toqıma hám toqılǵan sırtqı kórinislerden shólkemlesken bofta, naǵıs kompozitsiyalarında baylaw elementler retinde paydalanylادı.

SHUKUFTA - puxta baylaw ósimliksıyaqlı naǵıs bólegi. Shukufta qısqasha “shkuft” dep atalıp, ol naǵıs kompozitsiyasında baylaw hám tolıqlawısh element retinde de xızmet etedi. Shukufta dúzilisi tárepinen túrlishe bolıp, ol geyde kishi ápiwayı kóriniste bolsa, geyde talay jetilisken kóriniste, geyde eki tárępten kiyatırǵan shukufta qosılıp madohil yamasa soǵan uqsas formanı payda etse, geyde tiykarǵı forma jasaytuǵın elementlerdi uriq hám tulımshaq kórinislerinde óz-ara baylanıstıradı.

BAYLAM HÀM SIRTPAQ- ósimlik tärizli naǵıs elementlerinen biri bolıp, ápiwayı túrdegi kórinisi bolıp tabıladı. Eki putaq yamasa úshinshisi sırtqaq sıyaqlı etip ózine bólewin sırtqaq dep ataladı. Sırtqaqlar bir-biri menen shálkesip ótedi hám ulıwma kórinisi tap segiz nomerin eskertip jiberedi.

TANOB - arabsha shılbir, jip degen mánisti ańlatadı. Quramalı naǵıs kompozitsiyası tiykarın quraytuǵın negizi hám naǵısqı forma beriwshi sızıq tanob dep ataladı. Oraylıq Aziya xalıqları naǵıslarında birdey qalınlıqtaǵı sızıq bolıp, naǵıs oyıwshı -zerger ustalarımız tábiyat kórinisinde ushıraytuǵın salmanıń shártlı súwreti dep algan. Naǵıs oyıwshı -zerger usta naǵıs kompozitsiyasın sızıwdan aldın birinshi náwbette baldaq tartıp, keyin putaqlardı sızadı, keyinen putaqlardı baǵdarına iykemlestirip tolıqlawısh hám baylaw naǵıs elementlerinen gúller, japıraqlar, marǵulalar, shukuftalar, sırtqaqlar hám basqalardı jaylastırıp naǵıs kompozitsiyası payda etiledi. Ustalar naǵıs kompozitsiyasın sızıwda baldaqtı birinshi orıngá qoyadı. Tanob ústinen hesh qashan putaq, gúl yamasa japıraq basıp ótpeydi. Tanob túrme-túr bolıp, bir kompozitsiyada baslanganınsha bárha dawam etedi, geypara jaǵdaylarda eki noqattan baslanıp bir-birine qaray baǵdarlanadı hám bir-birine shırmawıp tamamlanadı. Geypara jaǵdaylarda bolsa baldaq bir noqattan baslanıp eki tárępke baǵdarlanıp bóliw shetine barıp tamamlanadı. Geyde qıysıq, tuwrı yamasa aralas sızıqlardan shólkemlesken bolıwı da mümkin. Eger kompozitsiyada kesip ótetuǵın baldaqlar eki qıylı pardoız usılında orınlawǵa mólscherlengen bolsa, álbette baldaqlar bir-biri menen shırmawlanǵan halda súwretleniwi kerek. Egerde naǵıs kompozitsiyası qos baldaqlı bolıp, baldaqlar

birdey pardoz usılında atqarılsa naǵıs kompozitsiyasındaǵı ózine tartatuǵın jol aladı.

Taxta naǵıs oyıwshılıǵı ónerin puqta úyreniw ushın álbette ǵárezsiz túrde kompozitsiya dúziwdi biliw kerek. Naǵıs kompozitsiyasın dúziw ushın bolsa dáslep taxta naǵıs oyıwshılıǵına tiyisli naǵıs elementlerin sızıp úyreniwden baslanadı. Ósimliksıyaqlı naǵıs elementlerin úyreniw, belgili nızam – qagyıdalar tiykarında ámelge asırıladı. Onıń ushın ketek dápter, sızǵısh (tuwrı hám úshmúyeshlikli), ortasha jumsaqlıqtaǵı qara qálemler, aq óshirgish hám basqa járdemshi ásbaplar kerek boladı. Ádetde ósimliksıyaqlı naǵıs elementlerin sızıw, olardı toparlarǵa bólıp alıngan halda ámelge asırılıwı maqsetke muwapiq boladı. Mısalı, dáslep japıraq elementlerin, gúl, bánt, marǵula, sırtqaq elementlerin ańsattan qıyınǵa, ápiwayıdan quramalıǵa qarap sızıp shınıǵıw qılıw kerek. Sızıwdan aldın ketek dápterlerdi sızǵısh hám qara qálem járdeminde qálemdi kiyim-kenshek júrgizgen halda sxematik ketekler sızıp, sol ketekler ishine naǵıs elementlerin sızıwdan baslaymız. Dápterdiń hár bir betine bir naǵıs elementin qayta - qayta sızıp shınıǵıw etiledi. Sızıw dawamında, simmetriya hám assymmetriya nızam –qagyıdalarına itibar qaratiw kerek.

Naǵıs elementlerin sızıw ushın ápiwayı qara qálem, yaǵníy jumsaq V, 2 V, 3 V yamasa M, 2 M, 3 M, 4 M sonıń menen birge ortasha jumsaqlıqtaǵı TM, NV, hám O háripleri menen belgilengen qálemlerden paydalaniw maqsetke muwapiq boladı. Naǵıs elementlerin sızıwdı úyreniwde qálejniń sapalısınan paydalaniwǵa háreket etiw, qálejniń sapalı yamasa sapasızın ajırata biliw úlken áhimiyetke iye. Sebebi, ámeliy kórkem ónerdiń qaysı túr hám janrları menen shuǵıllanbasın zerger ushın qanshelli qálem, taxta hám naǵıs oyıwshı ustaları ushın bolsa oyıwshı hám jonıwshı qashawlar qanshelli zárúrli bolsa ápiwayı qara qálem de sonshelli zárúrli áhimiyetke iye ekenligin esten shıgarmaw kerek. Sebebi, ámeliy kórkem óner ustası naǵıs kompozitsiyasın jaratiwda qálem tiykarǵı jumıs quralına aylanadı. Naǵıs oyıwshı hár bir sızıq tartqanda, sızıp atırǵan sızıǵı sapalı, tuwrı hám tınıq shıqsa usta sonshelli zawiqlanadı. Ózi ámelge asırıp atırǵan isten kewili tolip,

jaslanadı, tazadan jańa naǵıs elementlerin, kompozitsiyaların jaratadı, jańalıq ashadı. Ápiwayı qara qálemler naǵıs oyıwshı - zengerdiń tiykargı jumıs qurallarının biri eken, al qálemlerdiń sapalı yamasa sapasız ekenin qay jerden ajıratıp alıw múmkin?

Búgingi künde dýnya ekonomikası rawajlanıp baratırǵan bir waqıtta túrli oqıw quralların, sonday-aq ápiwayı qálemlerdiń kóplegen markaların sawda dúkanlarında, sawda qatarlarında ushratıwımız múmkin. Qálemdi satıp aliwdan aldın onıń markasına itibar beriw zárür. Rossiya (Tomsk) dín “KONSTRUKTOR”, Germaniyanıń “GLOBE NO. 555 222”, Chexiyaniń “HARDTMUTH “KOH-I-NOOR” 1500” hám de “POLF” hám basqa markalı kóplegen qálem túrlerin ushıratıwımız múmkin. Egerde markasına qaray sapalı qálemdi ajıratıp alıw múmkinshiliği joq bolsa, ápiwayı taza aq qaǵazdı tegis stol ústine qoyıp qálemdi birdey kernewde áste júrgizip kóriledi. Qálem qaldırıǵan sızıq átirapında gúńgirt iz qaldırsa yamasa qálem grafiti tógilip qalsa ol sapasız qálem esaplanadı. Nabada siz tartqan sızıǵınız birdey qalınlıqta, sızıq átirapında hesh qanday iz qaldırmasa yamasa qálem grafiti to'gilip qalmasa ol sapalı qálem esaplanadı.

Naǵıs kompozitsiyasınıń sapalı, shıraylı hám ózine tartatuǵınday shıǵıwı ushın qálem menen bir qatarda óshirgish hám sızǵıshlar da zárúrli áhimiyetke iye boladı. Qálemde sızılǵan sızıqlardı óshiriw ushın jumsaq aq óshirgishten paydalaniw qolaylı boladı. Sebebi, qálem izleri jumsaq aq óshirgishlerde óshirilgennen keyin qaǵazda daq qaldırmayıdı. Quramina qum qosılǵan kók turpayı óshirgishten paydalaniw tuwrı bolmayıdı. Turpayı óshirgishte óshirilgende qaǵaz júzesinde daq qaldırıw menen birge onıń sapasın buzadı, qayta sızıw procesinde jumıs sapasına ziyan etedi.

Sızǵıshlardan paydalaniwda bolsa álbette aǵash sızǵıshlardı isletiw zárúr. Sebebi, aǵash sızǵıshlar qaǵaz júzesine súrtılgende maydı, ızgarlıqtı ózine sińdirip aladı hám bir tegiste jumistiń sapalı shıǵıwın támiyinleydi. Metall, shiyshe, plastmassa hám basqa sol sıyaqlı materiallardan tayarlanǵan sızǵıshlar qaǵaz júzesine súykeliwi nátiyjesinde qızıydı hám quramınan may hám ızgarlıq shıǵarıp qaǵazǵa súrkeleydi, hár túrli daqlar payda etedi. Aqibette naǵıs kompozitsiyasınıń sapası buzıladı, insan ruwxıylığına tásır etip, atqarap atırǵan jumısınan kewili qaladı, miyneti nátiyjesiz boladı.

Kórinip turıptı, adam óz iskerligine itibarlıraq, shólkemlestiriwshi hám isbilemen bolmasa, ol jerde biyparıqlıq júzege keledi. Nátiyjede insan sanasında kemsuqımlıq qáliplesedi hám bara-bara ol insan ruwxıylığın sindıradi, xarakterinde erinsheklikti payda etedi. Ámeliy kórkem ónerdiń ol yamasa bul túri menen shuǵıllanıw, sızıw, naǵıs kompozitsiyasın dúziw nervlardi tınıshlandıradı, insan ruwxıylığın tárbiyalaydı. Sol sebepli insan óz ústinde islewi, tınımsız izertlewde bolıwı kerek. Hár bir zattı qunt penen úyreniwge hám orınlawǵa háreket qılıw zárúr.

Joqarıda kórip ótkenimizdey birdey ólshemde sxematik ketekler sızılıwınıń sebebi sonda, naǵıs elementlerin sızıw dawamında koefficientti saqlay biliwge, jol qoyılǵan qátelerdi keyinirek tákirarlamaslıqqa háreket qılıw nátiyjesinde gózzallıqa, náziklikke erisiwge úyretedi. Naǵıs elementlerin sızıwda súwretlerde súwretlengenindey izbe-izlilikte, strelka baǵdarı boylap sızıwdı shınıǵıw etemiz.

Dáslep japıraq, gúl, ýumsha, urıq, tirnaq hám basqa elementlerdi sızıw maqsetke muwapiq boladı.

Naǵıs elementi sızıp alıńǵan sxematikalıq keteklerden tısqarı shıǵıp ketpewi, elementtiń ushı yamasa ayırım jayları ırınba formasında ótip ketiwine áhimiyet beriw kerek. Sebebi, bul tákirar hám tákirar sızıw dawamında birinshiden qolın birdey sızıwǵa úyretse, ekinshiden aq qaǵazǵa sızıw procesinde kóz benen shamalap birdey koefficientti saqlaǵan halda sızıwǵa úyretedi.

Naǵıs elementlerin sızıw dawamında sızıqlardıń jińishke, tuwrı hám taza sızılıwı zárúrli áhimiyetke iye. Bul tekǵana naǵıs sızıw sırların puqta iyelegenińizden, bálki ruwxıylıǵıńızdı da kóteredi, kewilińizge tınıshlandırıw beredi, sizdi taǵı hám taǵı jańa ármanlar tárepke jeteleydi, eń áhimiyetlisi nerv sistemaların tınıshlandıradı, dem alasız qashanda ápiwayı qara qálem menen sızılǵan sızıqlarǵa gózzallıq, ózine tartatuǵın hám jan baǵışh ete alsańızǵana óz kásibińizdiń ustası, sheberide bolasız.

ASSIMMETRIYA (orıssha < grekshe) - simmetriya joq ekenligi yamasa buzılǵanlıǵı ; simmetriyasızlıq.

BAND (parsı – tájikshe). Bir zattıń uslanatuǵın bólegi; dáste, tutqısh.

2). Japıraq hám miywelardıń putaqqa birlestiretuǵın jińishke bólegi.

GÚL (parsı - tájikshe) - 1). Ziynet ushın egiletuǵın yamasa ózi ósetuǵın ósimlikler, sheshek gúl.

2). Geypara zatqa sızıp, tigip, basıp yamasa oyıp túシリgen bezew, naǵıs.

KOMPOZITSIYA (orıssha < latınsha) - 1). Kórkem ádebiyatqa baylanıslı dóretpe, kórkem óner shıǵarması bólimleriniń dúzilisi, jaylasıwı hám óz-ara múnasábeti.

2). Strukturalıq bólimleri mánis tárepinen óz-ara baylanısıp birlik shólkemlesken shıǵarma, muzika yamasa súwretleytuǵın kórkem-óner shıǵarması.

NABODOT (arabsha) - ósimlikler dúnysi, ósimlikler.

SIMMETRIYA (orıssha < grekshe) - geypara zattıń belgili noqat, sızıq yamasa tegislikke salıstırǵanda keri tárepte jaylasqan bólimleri ortasındaǵı sáykeslik, uqsawlıq, uyqaslıq.

SPIRAL (orıssha < grekshe) - vint formasındaǵı úzliksiz burama sım.

STIL (orıssha < frantsuzcha).

Usıl.

2). Qandayda bir jumis-háreket usılı.

STILIZATSIYA - qayta islew; tábiyatdaǵı gúl, japıraq, putaq, qus, haywan, adam hám basqalardı zerger tárepinen qayta islep súwretleniwi.

SXEMA (orıssha < grekshe) - qandayda bir jumisti shólkemlestiriw, ámelge asırıw rejimin óz ishine alǵan joba, sizılma.

SXEMATIK (orıssha - sxematicheskiy) - 1). Sxema usılındagi, sxemadan ibarat bolǵan.

2). Ulıwma tárizdegi, ápiwayı.

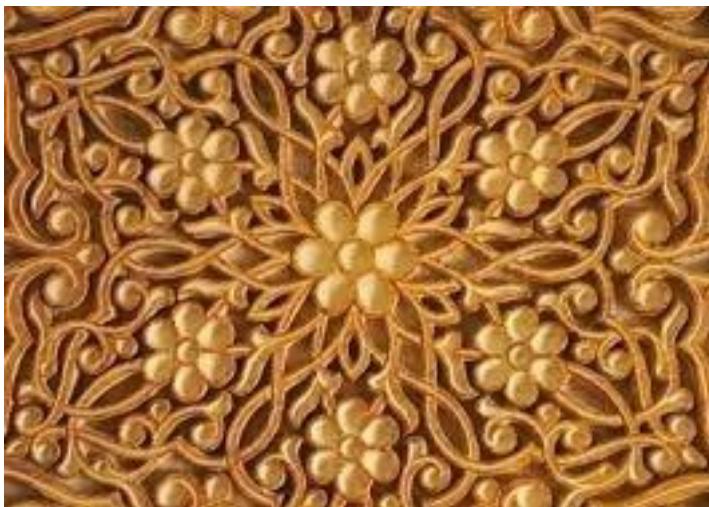
TANOB (arabsha) - jińishke jip, shılbır yamasa kanop, sabaq.

TEXNOLOGIYA (orıssha < grekshe) - óndiristiń qandayda bir salasında qayta islew yamasa qayta islewde qollanılatuǵın operatsiyalar kompleksi.

USLUB (arabsha) - 1). Dóretiwshiniń ayrıqsha islew joli, usılı stil.

2). Islew, basqarıwda ayrıqsha jol, usıl.

ÝUNChA (parsı - tájikshe) - ele ashılmaǵan, gúl japıraqları, ele jazılmaǵan gúl.

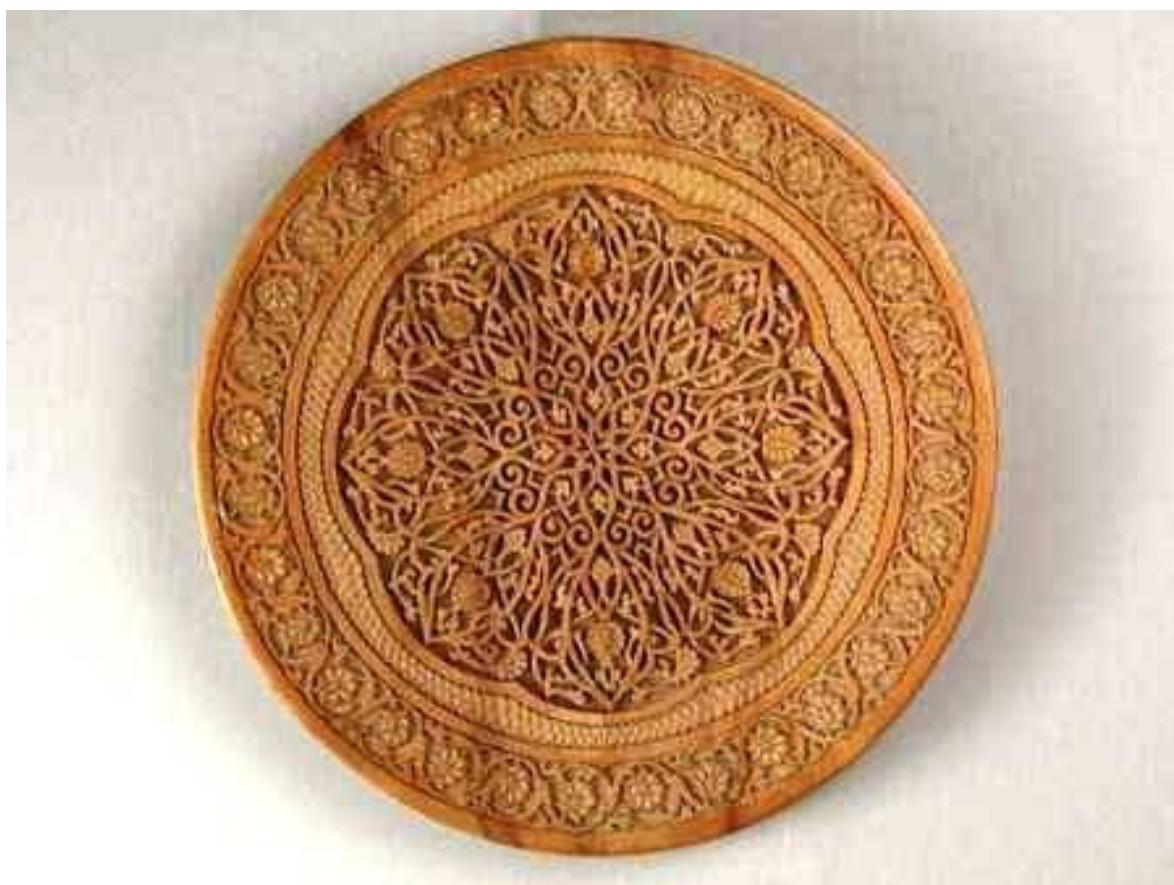
Aǵash oymashılıǵına tiyisli àpiwayı naǵıs ûlgilerin sızıw hàm oyıw.

I.Àpiwayı naǵıs ûlgilerin sızıw.

Hár qanday naǵıs kompozitsiyası ápiwayı yamasa quramalı bolıwına qaramastan naǵıs elementleriniń óz-ara birlesiwinen, jaylasıwınan payda boladı. Ayrıqsha nızamlıqlar tiykarında dúzilgen hám sızılǵan naǵıs kompozitsiyası àzel-àzelden geypara zat hám waqıyanı ràmziy jol menende súwretlep kelingen. Naǵıs kompozitsiyaları ádetdegi adamzat hám haywanat áleminiń naǵıs oyıwshı -zerger tárepinen stillestirip súwretlegen kórinisindegi sáwlelengen atı bolıp tabıladı.

Hár bir naǵıs kompozitsiyası óziniń dúzilisi mazmunı yamasa xarakterli elementi menen baylanısqan halda ataladı. Mısalı : 1-güldiń atı “Ápiwayı islimi”.

Sebebi ol ápiwayı badam kórinisindegi elementtiń belgili aralıqta ritmik tákirarlanıwınan payda boladı. 2-güldiń atı bolsa “Islimiy bofta” dep atalıwınıń sebebi sonda, ol baylaw elementlerden biri bolǵan boftanıń birdey aralıqta turaqlı túrde ritmik tákirarlanıp keliwi nátiyjesinde bir pútkıl kompozitsiyasın qurayıdı. 8-gúl misalında kóretuǵın bolsaq, ol “Islimiy yakraftor” dep ataladı. Ósimliksıyaqlı naǵıs túrine kirgenligi ushın islimiy hám bir yamasa eki tárepke tolqıńǵa uqsas ósińki putaqsıyaqlı naǵıs bolǵanlıǵı ushın minez-qulıq, yakraftor dep atalıwınıń sebebi bolsa, ondaǵı tolqıń tárizli ósińki putaq bir bolǵanlıǵı ushın “Islimiy yakraftor” dep atalǵan.

Taxta naǵıs oyıwshılıǵına tiyisli jol ishindegi ápiwayı naǵıs úlgileri 16 bolıp, sonnan 9 ı islimiyl, qalǵan 7 ewi pargorı gúller esaplanadı. Olar tekǵana atalıwin, bálki siziliwı, dúzilisi, oyılıwı hám pardozlaniwı tárepinen de bir - birinen pariq etedi. Dáslep, islimiyl naǵıs úlgilerin, yaǵníy 1-gúl, ápiwayı islimiyl 2 gúl, islimiyl bofta; 3-gúl, islimiyl shobarg; 4-gúl, islimiyl japıraqlı badam ; 5-gúl, japıraqlı islimiyl; 6 -gúl, islimiyl marǵulalı bofta; 7-gúl, islimiyl shah; 8-gúl islimiyl yakraftor hám 9 -gúl, islimiyl qalampir naǵıs úlgilerin sizıwdıń barlıq nızam qaǵiydaları hám basqıshları menen tanısıp shıǵamız.

Islimiyl naǵıs úlgilerin siziw ushın orta jumsaqlıqtaǵı qara qálem, sizǵısh, óshirgish hám súwret dápterı kerek boladı. Súwret dápterine tuwrı komponovkanı islew, járdemshi sizıqlardı qálemdi baspastan anıq ólshemde kiyim-kenshek siziw kerek. Dáslep, birinshi gúl ápiwayı islimiyl naǵıs úlgisin qálemde súwret dápterine siziw procesinde ritm hám simmetriya nızam qaǵiydalarına ámel etken halda basqıshpa-basqısh úlgidegi súwrette kórsetilgeni sıyaqlı sizıladı. Sonday eken: 1 gúl, ápiwayı islimiyl.

1-jumis. Járdemshi oraylıq kósher sızığı sızıladı. Keyinen kósher sızığı 1, 5 sm bolğan ulıwma 3 sm di, 1, 6 sm bolğan ulıwma 3, 2 sm di, jiyek ushın bolsa 2, 1 sm bolğan ulıwma 4, 2 sm di quraytuğın parallel sızıqlar ótkeremiz hám olardı 3 sm den teń bóleklerge bólinedi. Taǵı soǵan áhimiyet beriw kerek, teń bóleklerge bólgingende 0, 5 sm di quraytuğın jiyekten tısqarı 18 sm den kem bolmaǵan halda súwret dápterine jaylastırıw kerek.

2-jumis. hár bir kvadrat - 3 sm di 1, 5 sm den teń bóleklerge bólip shıǵamız.

3-jumis. hár bir kvadrat ishine diogonal sızıqlar ótkeriledi.

4-jumis. Kvadrattı teń bólekke bóniwhi járdemshi sızıqtan ótkerilgen diogonalǵa urınba formasında sherek sheńber sızıp shıǵıladı.

5-jumis. Joqarıda sızılǵan sherek sheńberdi teris jaǵdayında úlgide kórsetilgen súwretdegi sıyaqlı etip sızıladı.

6 -jumis. Eki badam japıraǵın joqarı hám tómengi bóleginen uriqlar shıǵarıladı.

7-jumis. oyma ornı “tikeshlep” shıǵıladı.

Islimiý naǵıs úlgileriniń qalǵan (2-9 gúl) lerin de sol sıyaqlı basqıshlarda úlgidegi súwretlerge qaray basqıshpa-basqısh sızıp shıǵıladı. Hár bir naǵıs úlgisin puqta

hám jetilisken úyreniw ushın 5-6 retten tákirarlap sızıp shınıǵıw islew zárúr. Naǵıs úlgilerin qaysı dárejede puqta biliwińiz keyingi isleytuǵın jumislarıńızda hám dóretiwshılıgińizde zárúrli áhimiyetke iye boladı. Naǵıslardı sızıw procesinde hár bir sızıqtıń tuwrılıǵına, elegantlıǵına hám shıraylı shıǵıwına itibar bergen halda sızıw kerek.

II. Ápiwayı pargori naǵıs elementlerin sızıw.

Pargori naǵısı basqa naǵıslardan ayrıqshalıǵı menen túpten pariq etedi. Ondaǵı naǵıs elementleri, dúzilisi, oyılıwı hám pardozlanıwı bólek áhimiyetke iye. Pargori naǵısı tiykarınan úy-ruwzıger buyımların kórkem tärepten gózzal hám ózine tartatuǵınday etip bezewde qollanılǵan. Al, pargori degenniń ózi ne? Ol qanday mánisti ańlatadı? sıyaqlı sorawlar qızıqtırıwı tábiyyiy.

Pargor parsı - tájikshe sózden alıńǵan bolıp, pargor, yaǵniy cirkul bolıp esaplanadı. Pargori naǵısları bolsa cirkul járdeminde sızılatuǵın naǵıs esaplanadı. Pargori naǵıs kompozitsiyaları da óziniń dúziliw mazmunı yamasa eń xarakterli tärepleri menen baylanısqan halda ataladı. Mısalı, gúl “Kuvacha pargori” dep ataladı. Sebebi, ol suw, sút hám sol sıyaqlı suyuqlıqlardı salıw ushın isletiletuǵın moyını uzın ılaydan islengen ıdıs , yaǵniy gúze formasındaǵı elementlerdiń sheńber kórinisinde belgili aralıqta ritmik tákirarlanıwınan payda boladı. Naǵıs túri bolsa pargori. Usınıń sebebinen gúldı “Kuvacha pargori” dep ataladı.

Pargori naǵıs úlgileriniń qalǵan altawı da ayrıqsha tárizde atalǵan, yaǵniy 2-gúl “Ápiwayı pargori”, 12-gúl “Patsha barglı pargori”, 13-gúl “Aylanba pargori”, 14-gúl “Kosh pargori”, 15-gúl “Ay pargori”, 16 -gúl “Pargori patsha bezon” dep ataladı. Pargori naǵıs úlgilerin ayıqsha nızam-qaǵıydaları tiykarında hám basqıshpa-basqısh sızıwdıń quramalı täreplerine itibar qaratiwdı talap etedi. Sebebi, pargori naǵısları mazmun hám mánis tärepinen hár tärepleme jalǵanıp, bir-biri menen ajıralmas baylanısqan halda bir pútkıl kompozitsiyani uyımlastırıwı mümkin. Pargori naǵıs úlgilerin sızıwda bul täreplerin itibardan shette qaldırmaǵan halda sızıw kerek.

Itibar bergen bolsańız, islimiý naǵıs úlgilerin sızıw dawamında gúller menen jiyek (ramka) ortasında 1 mm aralıq taslap sızǵan edik. Pargori naǵıslarında bolsa gúller jiyek penen qosılǵan halda sızıladı. Buniń sebebi, pargori naǵısları joqarıda aytıp ótilgeni sıyaqlı, hár tárepleme jalǵanıp, yaǵniy tórt tárepinen ajıralmas baylanısqan halda dawam etip ketiwinde bolıp tabıladı. Sonday etip, pargori naǵıs úlgilerin sızıw menen tanısıp shıǵamız.

10 -gúl kuvacha pargori.

1-jumis. Járdemshi oraylıq kósher sızıǵı sızıladı hám kósher sızıǵına 2, 5 sm bolǵan ulıwma 5 sm, jiyek ushın bolsa 3 sm bolǵan ulıwma 6 sm di quraytuǵın parallel sızıqlar ótkeremiz hám olardı 5 sm den teń bóleklerge bólüp shıǵamız. Keyininen hár bir kvadrat (5 sm) tı óz ornında 2, 5 sm den teń bóleklerge bólüp shıǵamız. Sızıw dawamında soǵan áhimiyet qaratiw kerek, naǵıs úlgisin 20 sm den kem bolmawına itibar beriw hám de súwret dápterine jaylastırıwda kompanovka nızam-qaǵıydalarına ámel ete otırıp qara qálemdi baspastan kiyim-kenshek sızıw kerek.

2.3. Oqiwshilarǵa oyip islengen naǵislardı pardozlaw túrlerin úyretiw.

Naǵıs kompazitsiyasın dúziwden aldın , tayarlangan buyımniń ólshemin anıq ólshep alıw buyımdı sıpatlı hám jánede shıraylı shıǵıwında tiykarǵı orın tutadı. Buyım ólshemin alıwda bolsa túrli ásbaplardan paydalanylادı. Máselen túrli mýyeshli hám tuwrı mýyeshli sızǵıshlar ,transporter , pargor (cirkul) hám basqa bir qatar ásbaplar kerek boladı.

Buyım ólshemi anıq ólshep alıngannan soń buyım ushın qanday naǵıs kompazitsiyası dúzilse buyım jánede kórkemirek , suliw shıǵıwin kóz aldına keltirgen halda kóriwge boladı. Bunda kompazitsiya dúziwshiniń dúnyaqarası, pikirlew sheńberiniń keńligi , eń tiykarǵısı onıń názik tábiyatlıǵı hám tańlawınıń joqarı dárejeliligine baylanıslı boladı. Demek bir toqtamǵa kelgennen keyin qıtay qaǵazına naǵıs kompazitsiyası sızıladı.

Kompazitsiya dúziwden aldın bir nársege anıqlıq kiritip alıw maqsetke muwapıq boladı, yaǵníy buyımniń qanday materialdan tarqalǵanlıǵıń itibarǵa alıw kerek boladı. Jumsaq materialdan alıngan bolsa quramalıraq naǵıs túrlerinen paydalaniw mýmkin.

Xalıq ustaları áyyemnen qollap kiyatırǵan naǵıslardıń hámmesi tábiyattı hám reallıqtı shártlı kórinisi bolıwına qaramastan ózine tán qaǵıydalarǵa iye. Bul qaǵıydalar tábiyattıń ózinen simvollıq tárızde alıńǵan. Ádette ósimlikler bir tárepke qarap ósedı, bul tábiyat nızamı. Máselen májnuntal mísalında kóretuǵın bolsaq májnúntal tómenge qarap keri ósip atırǵanday túyilsede , biraq haqıyqatta bolsa, ol tamırınan dene, deneden shıbıq, shıbıqtan japıraq bolıp, bir tárepleme baǵdargá qarap ósedı. Tábiyattiń bul nızamı naǵısta da óz kórinisin tapqan, onı tolrıriw yaki oyma oyıw ushın emes, bálki ańlı ráwishte tábiyat hám ádebiyilik qaǵıydalarına ámel etken halda naǵıs kompazitsiyasın sızıw túsiniledi. Sol kóz qarastan alıp qaraǵanda oymashı ustaniń dóretiwshilik protsesindegi eń qıyın hám eń juwapkershilikli basqısh naǵıs kompazitsiyası nusqasın sızıwdan ibarat. Egerde naǵıs kompazitsiyası tábiyat nızamlarına qarama-qarsı ráwishte dúziletuǵın bolsa , onda oyıwda da , pardoz beriwde de bir qansha jetiskenlikke erisilsede jumıs kútilgendey sulıw hám kórkem shıqpaydı.

Oyma naǵıs júdá shıraylı , sulıw hám kórkemli kóriniste kórinsede, biraq birazdan soń naǵıs kompazitsiyası dúziwde qoyılǵan qáte hám kemshilikler , nuqsanlar anıq sezilip turadı. Kompazitsiya latinsha sózden alıńǵan bolıp toqıw , bir-birine málım tártipte jaylastırıw, salıstırıw mánisin bildiredi. Kompazitsiya islewde ritm, simmetriya , assimetriya, kompanovka , dáwirlık tákirarlaw , oray tabıw , bezewdiń dinamikligi , tábiyiyligi, shıraylıǵı hám pardozlawdıń bir-birine uyǵınlığı sıyaqlı komponentlerdi óz ishine aladı. Kompanovka , yaǵníj jaylastırıw-sızıw kerek bolǵan naǵıs kompazitsiyasın yaki súwretti qaǵaz , oyma ushın tayarlangan taxtasha yaki júzege tuwrı jaylastırıw túsiniledi.

Simmetriya grekshe sózden alıńǵan bolıp, ólshewdiń bir-birine sáykesligi túsiniledi.

Assimetriya kompazitsiyada simmetriyalıq qaǵıydalardıń teńsarmaqlılığınıń buzılıwı bolıp esaplanadı.

Ritm naǵıs kompazitsiyasınıń belgili bir bólegen belgili bir aralıqta turaqlı rawishte bir tegiste takirarlap keliwi bolıp, naǵıstaǵı hárekettiń úzliksiz hám sulıw kórinisi támiynlenedi.

Stilizatsiya tábiyattaǵı ósimlik , haywan hám basqalardıń kórinisleri , reńi , forması hám dúzilisin ádebiy usılda ulıwmalastırılıwı bolıp esaplanadı.

Kompazitsiya sızıwda tómendegilerge itibar qaratıw hám ámel etiw kerek boladı : Birinshiden , nál túbinde gúl , ǵunsha yaki japıraqtı qaldırıp súwretlew múmkin emes;

Ekinshiden . náldı parıqlap súwretley alıw;

Úshinshiden, bólístiriwde artıqsha naǵıs elementlerin sızıwǵa jol qoymaw;

Tórtinshi , túpten hesh qashan nál , gúl hám basqalardı ósip shıǵıwdan qolda súwretlemew;

Besinshiden , naǵıs elementleri salıstırmalılıǵın saqlay alıw;

Altınsıdan, dúzilgen naǵıs kompazitsiyasınıń aǵash oymashılıǵına maslap dúziliwi;

Jetinshiden, naǵıs tıǵızlıǵına itibar beriw;

Segizinshiden, naǵıs arasındaǵı zamin boşıqlar salıstırmalılıǵın saqlaw hám basqalardı itibardan shette qaldırmaw kerek boladı.

Buyımǵa alıńǵan ólshemge qarap naǵıs kompazitsiyalarınan bir neshewin sızıp shınıǵıw islenedi. Sızılǵan naǵıs kompazitsiyalarınan eń múnásıbin tańlap alıp , shetine shınjırlardan birin naǵıs sıpatında qollawǵada múmkin boladı. Eger shınjır qılınbasa shetinen álbette ramka qıldırıw kerek boladı. Ramkasız naǵısti bezelmegeń úyge qıyaslaw múmkin.

Tayarlangan naǵıs kompazitsiyasın kalka (qıtay qaǵazı yaki anıq qaǵaz) ǵa kóshirip axta (úlgi) tayaranadı.

Úlgi taylorlaw ushın buyımnıń oyma orınlanaǵıń júzesine mólscherlengen juqa taza qaǵaz alındı. Naǵıs kompazitsiyasına maslap simmetriya oǵı boylap taza qaǵazdı ekige , tórtke hám taǵı basqalarǵa búklenedi. Búklengen anıq qaǵazınıń bir bólime naǵıs kompazitsiyası sızıladı. Naǵıs sızılǵan taza qaǵazdı jumsaq

dastıq ústine qoyıp naǵıs sızıqları ústinen iyne menen tesip sızılıdı, naǵıstiń iri maydalığına qarap iyne tańlap tesip shıǵıladı. Tesilgen nusqa tayar bolǵannan soń , taza qaǵazǵa jazıp jiberiledi hám bir pútin kompazitsiyarı kóriw muúmkin boladı. Tayar bolǵan úlgini oyma júzesine qoyıp ústinen xoka urıp yaki basıp júrgizip shıǵıladı. Nátiyjede naǵıs nusqasın buyım júzesine kóshiriledi.

Kóshirilgen naǵıs nusqasın oyıwda aǵash oymashılıǵında túrli ásbaplar isletilip, olardıń hár biri ózine tán jumislardı orınlayıdı. Aǵash oymashılıǵında naǵıslar eki túrge bólinedi, yaǵníy naǵısti oyıw ushın oyma qálemler hám ekinshisi naǵıs qálemler bolıp esaplanadı.

Qashawlardı forması hám orınlaytuǵın jumısına qarap olardıń bir qansha túrleri bar. Máselen, tuwrı qashaw, nayza qashaw, shekpe qashaw, zamin qashaw, baliq sırtlı qashaw ,morpesh qashaw, gúrekshe qashaw , shekpe qálem hám basqalar kiredi. Ádette aǵash oymashılıǵında isletiletuǵın qashawlardı arnawlı ásbap tayarlaytuǵın temirshi ustalar tayarlaǵan yaki oymashı ustalardıń ózleri tayarlaǵan. Oyıw basqıshları bolsa izbe-izlikte, basqıshpa-basqısh ámelge asırıladı.

Oymashılıq jumısların ámelge asırıp bolǵannan keyin , álbette sońǵı pardozi law jumısları orınlanaǵdı. Xiywa ámeliy bezew óneri túrleri zergerlik, miskerlik, gúlalshılıq sıyaqlı aǵash oymashılıǵında da buyımǵa aqırǵı islew beriw , pardoz beriw den ibarat boladı. Máselen, aǵash oymashılıǵında ulıwma pardoz túri bar bolıp , olar qırqpa , sızba, lula, pax, choka hám tabaka pardozları relyefke pardoz beriwde isletiledi. Usı pardoz túrleri 2 ge bólínip ápiwayı hám quramalı pardoz túrlerinen ibarat.

Ádette dúzilgen naǵıs kompazitsiyasınıń xarakterine sáykes ráwıshte pardoz túri tańlanadı. Pardoz túrin tańlawda jaqtılıq hám saya túsiwin de esapqa alıw kerek boladı. Máselen:

Pax pardozı aǵash oymashılıǵında oyma naǵıs relyefi bir tárepke qıyalap kesiletuǵın ápiwayı pardoz túri esaplanadı. Bul pardozdı jayma pardoz depte ataydı.

Lula pardoz oyma relyefti yarım domalaq formada islew berilgen ápiwayı pardoz túri.

Tabaka pardozi on toǵızıñshı ásirde Buxara ustaları tárepinen jaratılǵan bolıp, oyılıp atırǵan japıraq , gúl eki yaki úsh qatlam qılıp oyılatuǵın pardoz túri. Tabaqa arabsha qatlam , dárejesi degen manisti bildiredi.

3.1. Ağashqa naǵıs oyıp islewde oqıwshılardıń arnawlı shınıǵıwlardı ámeliyatta qollanılıwi.

Oqıw baǵdarlaması oqıtıwshı arnawlı shınıǵıwlarda oqıwshılar ózlestiriwi lazımlı bolǵan bilim ha`m ko`nlikpeler kólemin belgilewde miynet obiekterin tańlaw hám basqalarda qollanılatuǵın hújjet bolıp tabıladı. Sonıń ushın, oqıtıwshı barlıq waqıtta ulıwma baǵdarlamada ne haqqında ekenligin bilip ǵana qalmay programmanıń ha'r bir klassta bir qıylı atamalardaǵı bólimleri arasındaǵı didaktikalıq baylanısti úyrenip shıǵıwı shárt. Oqıtıwshılar náwbettegi tema boyınsha shınıǵıwlardıń tayarılıq protsessinde miynet tapsırmaların orınlaw waqtında oqıtıwshınıń miynetti jobalastırıwı hám dúziw sonday-aq miynet protsesin baqlaw, oğan dúzetiwler kirgiziw hám de ushırasatuǵın qáteliklerdi saplastırıwǵa baǵdarlanadı. Oqıwshılardıń sanalı iskerligin ámeliy sabaqlarda paydalaniw úlken áhimiyetke iye. Oqıwshılardıń ustaxanalarda ámeliy sabaqlarda orınlaytuǵın texnik máselelerin eki tipke: konstruktorlıq hám texnologiyalıq máselelerge ajıratıw mümkin. Konstruktorlıq máseleleriniń túrlerin kórip shıǵamız: Buyımnıń konstruktsiyası hám ondaǵı ayırim detalları orınlaytuǵın jumıstı túsındırıwge sol tapsırmalar oqıwshılarda buyımdı konstruktsiyalawdaǵı barlıq talaplar úyrenilgen bolıwı, konstruktorlar detalınıń hár bir elementin sanalı ráwıshıte esapqa alıw zárúrliginde isenim payda etiwge járdem beredi. Úyretiwdiń birinshi basaqışında

bunday tapsırmalar quramalı bolıp, olardı oqıwshılar oqıtılıwshınıń járdeminde orınlayıdı. Biraq keyingi basqıshlarda oqıwshılardıń texnikalıq bilimleri bir qansha bekkemlenedi. Qısqartılǵan texnik hújjetler boyınsha buyımları konstrkutsiyalaw boyınsha tapsırmalar berilip, bazı bir ólshemler, ayırım detallardı biriktiriw usılları, materiallardıń túrleri h.t.b. kórsetiledi. Hújjetlerde jetispeytugın maǵlıwmatlardıń sanı oqıwshılardıń jası hám tayarlıq bilimine baylanışlı boladı.

Sızılma ham kórinis boyınsha konstruktsiyalawda dáslep arnawlı buyımnıń fizikalıq tiykarların hám buyımǵa qoyılatuǵın texnikalıq talaplardı anıq úyreniwi kerek. Zárúr bolǵan jaǵdaylarda tiyisli qosımsa ádebiyatlardan paydalaniw lazım. Ağashlıq jumıslarında ağash-taqtay materialardan hár qıylı buyımlar tayarlawda, tańlangan buyımnıń ápiwayı yamasa quramalılıǵına qarap pıshqılaw, súrgilew, oyıw, tesiw, pardozlaw jumısların orınlayıdı. Sonıń ushın oqıw ustaxanalarında oqıwshılarǵa ağashlıq (ustashılıq) kásibin úyretiwde ámeliy shınıǵıwlarda pıshqılawdı úyreniwden baslanadı. Texnologiyalıq protsesi tusındırıwde oqıwshılar ustaxanadaǵı shınıǵıwlarda detallar taylorlawǵa kiriskende dáslep texnologiyalıq hújjetlerge dus keledi. Sonıń ushın dáslep texnologiyalıq kartalardı oqıwdı úyreniwleri kerek. Bunda oqıtılıwshı zárúr bolǵan tapsırma beredi hám olardı oqıwshılardıń tusingenlerin tekseredi. Sol maqsette oqıwshılardan texnologiyalıq kartalardıń **mazmunın tusındırıp beriwin**, yaǵníy olar sonı qanday tártipte hám qaysı sebepler menen orınlanganlıǵın h.t.b. sóylep beriwin soraydı. Bunda taylorlanatuǵın buyımnıń anıq ólshemleri kórsetilgen jumıs sizılması hám texnik súwreti, buyımdı taylorlawda orınlananatuǵın jumıslar izbe-izligi, bul jumıslardı orınlawda paydalanatuǵın ólshew ásbapları, jumıstı orınlawǵa járdem beretuǵın úskenele hám buyım taylorlaw ushın kerek bolatuǵın materiallar kórsetilgen boladı. Zagatovkanı tańlawda oqıwshılardıń texnologiyalıq protsesin erkin islep shıǵarıw buyım zagatovkasın tańlawdan baslanadı. Zagatovka tańlaw texnologiyalıq jumıstıń júda kerekli hám áhimiyetli basqıshi bolıp tabıladı. Zagatovkanı tuwrı tańlaw ushın operatsiya texnologiyasın biliw hám operatsiyalarda tómendegilerdi esapqa alıw kerek:

Ásbaplar tańlaw – oqıwshılar tiyisli miynet operatsiyaları hám olardı qollanatuǵın ásbaplar menen támiyinlegenlerinen keyin ǵana tańlawǵa kirisedi. Zagatovka hám ásbaplardı úyretiw usılın tańlawda oqıwshılar materiallarǵa islew beriw boyınsha ámeliy tájriybeler qollaw protsesinde zagatovka hám ásbaplardı bekkemlewdiń tuwrı tórt usıllarına dus keledi. Miynet operatsiyaların orınlaw, tartibin belgilew – bunda únemli jol menen tayarlaw boyınsha islew beriw protsesinde onıń forması qanday ózgeriwi kerekligine anıq iseniw zárúr. Soǵan qarap birinshiden, oqıwshılardı texnologiyalıq jol-joba túsiniwge ámel qılatuǵın qaǵıydarlar menen tanıstırıw, ekinshiden, olarda zagatovkanıń operatsiyaları boyınsha eskizler haqqındaǵı túsinigin payda etiw júda áhimiyetli. Ekinshi talaptı orınlaw ushın oqıwshılar texnik hújjetler boyınsha islep atırǵan waqıtta texnologiya páni oqıtılwshısı olarǵa operatsiyalar boyınsha eskizler túrinde yaki plakatta kórsetedi. Texnologiyalıq protsesti erkin türde islep shıǵıwda oqıwshılar ápiwayı máselelerden quramalı máselelerge ótiw nátiyjesinde texnologiyalıq protseslerdi erkin halda islep shıǵıwǵa yaǵníy instruktsiyani túsiniwge tayarlanadı. Texnologiya tálimi oqıtılwshısı oqıwshılardıń jeke qásiyetlerin esapqa alıp, olardıń hár biriniń bir basqıshitán ekinshi basqıshqa ótkerip beredi. Tiykargı ámeliy sabaq aldında oqıwshılardı texnika qáwipsızlık qaǵıydarları menen tanıstırıw, olardı qadaǵalap turıwdan ibarat bolıp tabıladı.

Texnologiya taliminén ámeliy sabaqlar oqıw [ustaxanalarında alıp barılıp](#), olardı oqıwshılar eń dáslepki kásıplık sheberligi sırların iyelewge kirisedi. Ustaxanalarda alıp barılǵan islep shıǵarıw shınıǵıw sabaqları oqıwshılardıń ózleri tańlaǵan buyımları boyınsha kásıplık bilim hámde jumıs qurallarınan paydalangan jaǵdayda uqıp kónlikpeler payda etiwge jaǵdaylar jaratadı. Bunday sabaqlar anıq ámeliyatqa jaqın shólkemlestirilgenligi sebepli oqıwshılardıń ózleri tańlaǵan miynetiniń sotsiallıq ekonomikalıq jaǵdayınan bir qansha tanısıwınan múmkinshilikler tuwdiradı, olardıń óz betinshelik dárejesin hám dóretiwshilik xizmetin asıradı. Hár qanday islep shıǵarıw tálım sabaqları tómendegishe úsh tiykargı basqıshitán ibarat boladı. Ol oqıtılwshınıń yaki oqıw ustaxanasınıń dáslepki jol-joba kórsetpe beriwi

(instruktaj). Oqıwshılardıń óz betinshe jumıstı orınlawı, shınığıwları waqtındaǵı ustaniń yaki oqıtıwshınıń xızmeti, yaǵníy aralıq kórsetpe beriwleri. Kórsetpeler beriw (instruktaj) oqıtıwshınıń yamasa oqıw ustasınıń oqıwshılarǵa orınlawǵa berilgen tapsırmalardı texnika qáwipsizligi qádelerine súyengen halda ámelde orınlaw tártibi haqqında oqıwshılardıń dıqqat itibarına usınılıtuǵın jol- jobalar, talaplar hám de eskertiwler mazmunına iye bolǵan oqıtıwshı pikirin bayanlaw forması bolıp esaplanadı. Islep shıǵarıw tálimi protsesinde ayırıqsha oqıw ustasınıń yaki oqıtıwshınıń paydalılıtuǵın jumıs quralları ásbap- úskenele jaqsı sıpatlı dúziw bolıwı hámde ol ásbap-úskenelede durıs paydalaniw tártibi, orınlanaǵın jumıstıń sapası hám nátiyjeligue bolǵan talaplardıń buzılıwınıń aldın alıw haqqındaǵı beriletuǵın kórsetpeleri jol – jobaları eskertiwleri úlken áhimiyetke iye.

Oqıwshılardıń sabaqqa qızıǵıwın hám oqıw materialllarına jaqsılaw ushın turmistan jeterli misallar tiyisli dálillewler keltirip, sol sabaqta iske asıwı gózlegen bilim hám jumıs háreket usınlısların qalay shólkemlestirgenligi (qálipleskenligi) dárejesi anıqlanadı.

Orınlaniwı názerde tutılǵan wazıypa, tapsırma yamasa jumıstıń ámeliy áhimiyeti, artıqshalıǵı hám orınlaniw tártibi oqıtıwshılarǵa túsındıriledi. Texnikalıq, texnologiyalıq sızılmalar kesteleri talaplar kórsetiledi. Paydalılıtuǵın materiallar ásbap - úskenele menen qalayınsha islew olarǵa qoyılıtuǵın qatnas jasaw jollarıda túsındıriledi. Úyretilgen wazıypa orınlawdan aqılǵa muwapıq shárt-shárayatları, usılları tártibi bayanlanadı. Oqıwshı olarda qoyılǵan wazıypa orınlaw waqtında oqıwshı jol qoyıwı múmkın bolǵan qátelikler hám olardıń sol momenttiń ózinde saplastırıw boyınsha da túsındırıp beriledi. Berilgen kirisiw yaǵníy dáslepki kórsetpelerdi oqıwshılar qanday muǵdarda ózlestirilgenligin tekseriw, hár bir oqıwshıǵa jeke wazıypa beriw hám olardı jumıs orınlarına bólistiriw, sonday-aq tapsırmanı orınlawda itibarǵa alıwı kerek bolǵan texnika qáwipsizlik qádelerine óz aldına toqtap ótedi. Oqıwshılardıń óz betinshe jumısları yamasa shınıǵıw

ótkeriwleri pedagogikalıq jaqtan ilimiý tiykarlangan, didaktikalıq qaǵıydalarǵa ılayıq dúzilgen bolıp, texnologiyalıq jaqtan belgili izbe-izlikte, gózlegen bilim hámde is-háreketler islewdi názerde tutadı. Sabaqtıń bul basqıshında oqıwshı yaki oqıw ustası oqıwshılardıń hár qanday háreketlerin barlıq waqıt gúzetip bariw menen olardıń jumısına bassılıq etip baradı. Lazım bolganda oqıwshılar jibergen qáteni saplastırıwǵa járdem beredi. Bul waqıtları oqıwshı yaki oqıw ustası belgili maqsetlerdi gózley otırıp hár bir oqıwshı xizmetin tekserip baqlap baradı. Sonday-aq bul sabaq waqtındaǵı kórsetpe beriw waqtında hár bir jumıs qalay orınlanıp atırǵanlıǵın tekserip baradı.

Oqıw texnik-texnologiyalıq shólkemlestiriw ekonomikalıq hám solarǵa uqsas didaktikalıq materiallar hám hújjetlerden durıs paydalanganlıǵın tekseriw sıyaqlı maqsetlerdide názerde tutadı.

Juwmaqlastırıp aytqanda aralıq kórsetpe beriw oqıwshılarǵa ámeliy bilimler hám kásiplik is-háreket usılların islewen den hám de texnologiyalıq protsess hám operatsiyalardı sıpatlı orınlawǵa qaratılǵan boladı. Islep shıǵarıw tálım sabaqlarınıń bul basqıshında oqıtılwshı yaki oqıw ustası tómendegilerge aytarlıqtay itibar beriw kerek.

Barlıq oqıwshılardıń jumısın díqqattan shette qaldırılmay oqıwshınıń jumısına sıń kóz benen qarawi.

Zárúri bolǵan waqıtta oqıwshılardıń jumısına aralaspaslıq, oqıwshılarda óz jumısın tolıqtırıw jol qoyǵan qáteliklerdiń sebepleri hám óz waqtında saplastırıw jolları múmkinshilikleri bolǵansha ózinshe tabıw ushın jaǵday jaratiw. Orınlangan jumıslardı bahalawda dáslep oqıwshılardıń jetiskenliklerin sońınan kemshiliklerin kórsetiwi.

Bunday sabaqlarda juwmaqlawshı kórsetpe beriw úlken áhimiyetke iye. Juwmaqlawshı kórsetpe beriwdiń mazmunı, shólkemlestiriw forması hám ótkeriw usılı aniq sabaq nátiyjelerine qaray aniqlanadı hám de onı maqsetke oqıwshılardıń

jetiskeligi hám kemshilikleri talqılangan jaǵdayda, olardıń nege qanday jol menen eriskenliklerin kórsetiwden ibarat boladı.

Biz joqarıda kórsetip ótken sabaqlardıń ózine ılayıq basqıshları bolǵan kórsetpelerdiń áhimiyeti maqseti hám ótkeriliw tartibi menen qısqasha tanısıp óttik. Sonıda aytıp ótiw kerek bunday kórsetpe beriw sxeması **májbúriy bolmaydı**, hámde oqıw materialınıń ózgesheliklerine oqıtıwshı yaki ustaniń tayarlıq dárejesine, sabaq ótiw jaǵdaylarına qarap sáykes tártipte dóretiwshilik penen ótkeriw múmkin.

Birinshi sabaqta oqıwshılardı kelesi islenetuǵın jumıslar menen tanıstırıwdan baslaymız. Olardı qızıqtırıw ushın tómendegi usıldan paydalananamız. Balalardı oqıtıwshınıń jumısları átirapına jiynap, taza jonıwshı stanok penen tanıstırımız, keyin oqıwshılardan birewine burıngı qol menen jonıwshı a'sbap penen islep kóriwin hám jańa ásbaptıń abzallığı jumısları sıpatı haqqında óz pikirin bildiriwin usınıs qılamız. Oqıwshılar álbette, jańa jonıwshı qurılmazı abzal kóredi, sebebi ol burıngı qol menen jonıwshı ásbapqa qaraǵanda tek ǵana jumısları sapası menen emes, al jonıwǵa sarplanatuǵın waqıt únemliliği hám kóp ku'sh talap etilmeytuǵınlıǵı menen de ajıralıp turadı.

Oqıtıwshı ustaxanadaǵı bunday aǵashqa islew beriwshı ásbaplardı jumısları tayarlaw hám onda jumısları alıp bariw haqqındaǵı usınıstı, ádette, oqıwshılar quwanısh hám onda islewge bolǵan qızıǵıwshılıǵı menen qarsı aladı.

Bunnan soń oqıwshılardı shınıqtırıw maqsetinde aldın jumsaq aǵashtan paydalayıp onı jonıp kórsetiw arqalı aǵashlardı sapalı tayarlaw zárúrligine isendiremiz. Keyin barlıq jumıstıń mazmunı hám müddeti haqqında sóylep beremiz, usı sabaqtıń ámeliy bólimin túsındiremiz hám kórsetemiz.

Birinshi sabaqta jumısları kólemi úlken bolmaǵan; oqıwshılar aǵash zagatovkasın tayarlawı kerek.

Ekinshi sabaq «Aǵashtı oyıw» temasın úyreniwge baǵıshlanadı. Oqıwshılarǵa aǵashqa islew beriw stanoklarınıń dúzilisi hám islew printsipleri menen tanıstırımız. Bunda, álbette stanoklardı paydalaniwda ámel etiliwi kerek bolǵan texnika qáwipsizligi qaǵıydalarına itibar beremiz. Oqıwshılardıń óz betinshe jumıs alıp bariwı waqtında tapsırmalardı orınlap atırǵanında múmkin bolǵan qáteliklerdiń aldın alıw hám qollarınıń jaraqatlanbawına jol qoymaw ushın olardıń hár bir háreketin dıqqat penen baqlap turamız.

Úshinshi sabaqta aǵashtı tokarlıq stanogında islewdi baslaymız. Birinshi sabaqta bunday tokarlıq stanoklardıń dúzilisi, islew printsipi, zagotovkalardı bekkemlew usılları menen tanıstırıwǵa ajıratamız. Bunda texnika qáwipsizligi qaǵıydaların túsindiriwge ayrıqsha itibar beremiz.

Bul sabaqtıń ekinshi bóliminde aǵashtı oyıw ha`m aǵashta tesik ashıw menen shuǵıllanıwında dawam etedi, qalǵan yarımı bolsa oqıtıwshı basshılıǵında buyım tayarlawdıń tiyisli usılların úyreniwge kirisedi.

Tórtinshi sabaqta oqıwshılardıń bul kishi toparları jumıs orınların almastırıdı. Úshinshi hám tórtinshi sabaqlardıń maqseti – oqıwshılardı tokarlıq qurılmalar menen islew usılları menen tanıstırıw. Tokarlıq jumısları keyingi barlıq sabaqlarda da dawam etedi. Oqıwshılar grafik boyınsha hár bir stanokta eki adamnan islesedi. Oyıp jasawǵa u`yretiw sapalı boliwı ushın oqıwshılardıń qatarasına úsh sabaqta stanokta islewin názerde tutamız. Sonda olar úshinshi sabaqta quramalı detaldı isenim menen isleydi.

Ustaxanalarda ekewden besewge shekem stanok boliwı múmkin. Stanoklar besew bolǵanda oqıwshılar buyımdı jiynaw momentine aldıńǵı da`stelerin islewge úlgeredi. Stanoklar sanı az bolǵanda tokarlıq jumıslarına úyretiw protsesin qosımsısha sabaqlar shólkemlestiriw joli menen tezlestiriw múmkin. Dáslepki sabaqlardan –aq tokarlıq jumıslarına eń qábiletli oqıwshılardı anıqlaw hám olar menen sabaqtan tıs waqıtta shuǵıllanıw kerek. Tiyisli tayarlıqtan keyin bul

oqıwshılar keyinirek oqıtıwshıǵa tokarlıq jumısların ótkeriwde járdem beredi. Sabaqlarda olar instruktorlıq rolin orınlayıdı.

Besinshi hám altınsı sabaqlarda oqıwshılar qattı aǵash túrinen paydalanıp, onı jaqsılap tazalap, jonıp hár qıylı buyımlar tayarlawdı baslaydı. Materialdı únemlew maqsetinde hám kelte detal betin joqarı anıqlıqta jonıw qıyın bolganlıǵı ushın üzınlığı 1 metrge shekem bolǵan berilgen kesimde aldınnan tayarlap qoyamız. Oqıwshılardıń wazıypası zagotovkanı anıq ólshemdi anıq etip qırqıw shetlerin tazalaw, tayaranatuǵın buyım elementlerin tuwrı jobalastırıw talap etiledi.

Keyingi sabaqta oqıwshılar mexanikalıq oyıw protsesin úyrenedi: bunıń ushın oyıwshı qurılımanıń dúzilisi hám onı basqarıwin túsindiremiz, sonnan keyin oqıwshılar qatnasında stanoktı sazlaymız hám oqıwshılar arnawlı tayaranǵan taxtayshalarda detaldı stanokqa tuwrı ornatiw hám oyıwdı úyrenedi, islep kóredi. Oqıwshılar ózlerine berilgen tapsırmalardı stanokta orınlawda náwbetpe-na`wbet ámelge asırıladı.

Qılinǵan jumıslarǵa juwmaq jasawda oqıwshılar menen birge eń tipik qátelerdi anıqlaymız, olardıń sebebin tawamız hám keyininen oqıwshılar jumısında olarǵa jol qoymawı ushın ilajlar kóremiz.

Aǵash tayar qurılıs materialı bolıp, xalıq xojalığınıń túrli tarawlarda keń kólemde isletiledi. Aǵash, aǵash ustashılıǵında isletiletugın tiykargı material bolıp esaplanadı. Onnan qurılıs hám imaratlarda, avtomobil islep shıgariwda, vagonsazlıq, kemesazlıq, ximiya hám kómır sanaatında, qaǵaz-tsellyuloza sanaatında, faner, mebel, sport inventarları, shırrı tayarlawda hám basqa tarawlarda paydalanıladı.

Aǵashtıń keń kólemde isletiliwine sebep onıń texnikalıq qásiyetleriniń joqarılıǵında bolıp esaplanadı. Aǵashtı islew ańsat, awırılıǵı jeńil, puxtalıǵı joqarı, ıssılıq hám elektrdi jaman ótkeredı, kislota hám sırtqı tásirden tez jemirilmeydi

kóphilik aǵashlardıń sırtqı kóriniśi suliw bolıp, puxta jelimleniwshi boladı hám jaqsı pardozlanadı. Lekin aǵashtiń ayırım kemshilikleri de bar: temperatura, ıǵallıq ózgerisi nátiyjesinde aǵash qurıp tap taslaydı, ıǵallıq tartıp isedi, esilip-taplanadı, jarıladı hám taǵı basqalar. Aǵashtiń puxtahılıǵı, qattılıǵı hám basqa mexanikalıq qásiyetleri, metallardaǵı siyaqlı, túrli baǵdarda túrlishe, aǵashtiń mexanikalıq qásiyeti ıǵallıq tásirinde keskin kemeyedi. Aǵash ańsat janadı, shiriwge, jánlıklerdiń jemiriwine qarsılıq kórsete almaydı. Bunnan tısqarı, aǵashta ayırım kemshiliklerde bolıp, bular aǵash sıpatınıń páseyiwine alıp keledi.

Házirgi kúnde aǵash islew kárzanalarında tabiyiy aǵash ornın alatuǵın jańa túr aǵash materiallar islep shıǵarılmaqta hám isletilmekte. Aǵash islew kárzanalarında payda bolatuǵın shıǵındılardan: pıshqınıń toparı hám kesindilerin preslew jolı menen tayaranatuǵın aǵash materiallar tábiyyiy aǵashlarda ushıraytuǵın hár qanday nuqsanlar, kemshilikler bolmay, puxtaliq jaǵınan ústin bolıp, ayırım jaǵdaylarda metall ornın da almaqta (preslengen aǵash materiallardan hátte podshipnik hám mashina detalları tayaranadı). Sanaatta islep shıǵarılıp atırǵan ayırım preslengen aǵash materiallar qurılıslarda, mebel kárzanalarında keń isletilmekte.

Islep shıǵarıwdı hár qanday buyım taylorlawda materialdan tuwrı hám tejemli paydalaniw, tayarlanǵan buyımnıń sıpatın, islep shıǵarıwdıń jetikenligin asırıw ushın isletiletuǵın materialdıń túrin, qásiyetin, oǵan islew beriw texnologiyasın biliw talap etiledi. Soǵan kóre oqıwshılardı xalıq xojalığınıń túrli tarawlarında isletiletuǵın aǵash materiallarınıń düzilisi, túrleri, qásiyetleri, olarǵa islew beriw usılları menen tanıstırıp barıwımız kerek boladı.

3.2. Aǵashqa naǵıslardı oyıp islewde naǵıslardıń bir-birine uyǵınlaşıwın támiynlew.

IX ásirlerde ganch ustashılıq, taxta naǵıs oyıwshılığı, zergerlik, gerbish teriw, kitap bezegi kórkem ónerleri jáne de rawajlandı. Ullı oqımlıslılar, Beruniy, Ibn Sino, Mahmud Qoshgariy hám basqalardıń ilimi, medicinalıq, ruwxıy hám de Quran ayatları zarxal naǵıslar menen bezetildi. Zergerlikte túrli sırtqı kórinisler, gúl elementleri hám reń túsleriniń rámziy filosofiyalıq mánisleri keńlew ańlatpalana baslandı :

Kvadrat - mángilik, bekkemlik.

Quyash - turmıs ramzi.

Zirk guli (gulsafsar) arqayı'nlik hám uzaq jas.

Alma - muxabbat ramzi.

Arıslan - mártnlik, ádalat hám kúshlilik ramzi.

Xumo - baxıt keltiretuǵın qus.

Jasıl reń - ana jay.

Hawayı - tap-taza aspan.

Ápiwayı naǵıs úlgilerin qálemde sızıw. Ápiwayı naǵıs úlgilerin úyreniwde, ózbek xalıq ustaları áyyemgiden qollap kiyatırǵan naǵıs elementlerin yadtan sızıw, stilizatsiya arqalı jańa naǵıs elementlerin payda etip olar qatnasiwında kompozitsiyalar dúziw maqsetke muwapiq bolıp tabıladı.

“Hár bir insanniń óz atı bolǵanı siyaqlı, hár bir naǵıstiń ayriqsha atları boladı. Naǵıstiń atalıwı onıń xarakterli ornı menen belgilenedi.

Hár bir naǵıs belgili nızamlıqlar tiykarında dúziledi hám sızıladı. Naǵıslardıń ayriqsha atları hám mánisi boladı.

Hár qanday naǵıs ápiwayı elementlerdiń belgili ideya, xarakter hám wazıypasına muwapiq jaylastırılıwı, óz-ara muwapiqlığı hám sáykesligi menen payda boladı. Bul qısqasha kompozitsiya dep ataladı. Sonıń menen birge naǵıs sıziwdı barlıq nızamlıqların jaqsı ózlestirip bariwda, ámeldegi jol ishindegi on dana ápiwayı naǵıs úlgisin buringıśınday yadtan sızip úyreniw kerek boladı. Ápiwayıdan quramalılasıp baratuǵın ámeldegi on dana jiyek naǵıs úlgilerin belgili zerger ustazlarımız tárepinen dúzilip, atalǵan delinedi. Bunday dep atalıwınsha 1934-jılı Tashkentte ashılǵan Kórkem oqıw islep shıǵarıw kombinatınıń zergerlik bólimi oqıtıwshı usta Alimjon Qosımjonov hám bir-az keyin, Jalil Xakimovlar, baslangısh sabaq shınıǵıwlardı tórt naǵıs úlgisi járdeminde úyreter eken.

Naǵıs kompozitsiyaları dúzilisiniń tiykarları

Usta zerger, shayır yamasa sázende qandayda - bir jańa shıǵarması jaratar eken, álbette tábiyattan yosh aladı hám ondaǵı ámeldegi gózzallıqtı jáne de ózine tartatuǵınday sáwlelendiriwge háreket etedi. Xalıq ámeliy bezew kórkem óneriniń naǵıs elementlerine - kompozitsiya tiykarları jatadı. Ámeldegi naǵıs elementlerin belgili nızam -qaǵıydalarǵa ámel etilgen halda jaylastırıw yaǵníy kompozitsiya dúziw ózine tán bilim hám ilimiý tájriybe iyelewdi talap etedi. Bir ǵana “Badam”, “Qálempir” nusqaları formasınan zergerlik, ganch ustashılıq, gúzeshilik, tigiwshi hayallıq, zardozlıq sıyaqlı xalıq ámeliy kórkem ónerinde hár túrli ayriqsha naǵıs úlgilerin jaratiw mümkin. Xalıq ustaları áyyemnen qollap kiyatırǵan kóplegen naǵıslar, tábiyat hám de haqıqatlıqtıń shártli súwreti bolıwına qaramastan, ayriqsha nızam -qaǵıydalarǵa iye. Bul nızam -qaǵıydalar tábiyattıń ózinen alıngan. Ósimlikler tek bir tárepke qaray ósedı. Mısalı, májnuntal tap tómenge qaray teris ósip atırǵan sıyaqlı tuyiledi. Lekin, putaqta japiraqlar bolıp, birdey baǵdarda dawam etip keledi. Tábiyattıń bul nızamı naǵıslarda da óz sawleleniwin tapqan bolıp tabıladı. Usta sızatuǵın naǵıs qaǵaz betin toltırıw emes, bálki sanalı túrde tábiyat hám kórkemlik nızam - qaǵıydalarına ámel ete otırıp tábiyat kórinisi

sùwretin sızıwdan ibarat. Kompozitsiya - latınsha sóz bolıp, jaylastırıw, quriw, dúziw degen mánisti ańlatadı. Bunda saylanǵan naǵıs úlgisine kóre onıń elementleri qaǵaz maydanında bir-birine baylanıslı halda jaylasıp, pútin kompozitsiyayı payda etedi.

Qálegen tema mazmunına sáykes keletuǵın naǵıs kompozitsiyaların dúziwde aldın kóplegen shala jumıslar, eskizler islenedi hám olardan eń shıraylı úlgiler tańlap alınadı. Naǵıs kompozitsiyaların dúziwde elementler ornın almastırıw, qosımsha elementler kirgiziw arqalı onıń mazmunın jáne de bayıtıw siyaqlılar da zárúrli áhimiyetke iye esaplanadı. Naǵıs mazmunın ańlatıwda kompozitsiyaniń tiykarǵı nızamlıqlarına ámel qılıw kerek. Bular kompozitsiyaniń bir pútkilligi, elementler, sırtqı kórinisler, reńlerdiń tákirarlanıwı hám olar ortasındaǵı óz-ara baylanıslılıq, kompozitsiyaniń strukturalıq bólegi bolǵan reń túsleriniń belgili bir koloritqa boysındırıwdan ibarat. Kompozitsiyada naǵıs jaratıwdıń sonday qagyıdasın simmetriya, assimetriya, ritm, oraydı tabıw, stilizatsiya, teń salmaqlılıq, elementlerdiń ólshewi, forması, reńi siyaqlılarda ámel qılıwdı quraydı hám buǵan qatań ámel etiledi.

3.3. Jaslardı kásipke baǵdarlaw jumısların alıp bariw hám ámeliyatta qollanıw.

Oqıwshılardı kásipke baǵdarlaw jumısların alıp bariwda mekteplerde 9-klaslarda qanday kásip tańlawı haqqında sorawnamalar alınıp olardiń qaysı kásipke meyili kóp ekenligin aniqlaw boyınsha bir qatar jumıslar alıp barıldı. Olarǵa kásiplerdiń klassifikatsiyası kásip tipleri haqqında túsinik berilip olarǵa qaysı

kásipler kiriwi hám oqıwshılardıń qaysı kásipke kóbirek qızıǵıwshılıqların anıqlap, olardıń hár biriniń qaysı kásipti tańlap atırǵanı hám onda qaysı pánlerden kóbirek oqıwları hám qanday jumıslar islew kerek ekenligi ol kasiptiń unamlı hám unamsız täreplerin keltirip solardı ózine sińdire alıwları haqqında túsinik alıwları haqqında túsındırıwler berilip barıldı. Ağash oymashılığı boyınsha aǵashqa naǵıs túsiriw naǵıslardıń túrleri haqqında túsinikler hár qıylı metodlar arqalı berildi.

“ Kim joqarı “ atlı metodtida ulıwma bilim beriw mekteplerinde akademiyalıq liceylerde hám joqarı oqıw orınlarında àmeliy sabaqlarda bir baptı yamasa bes-altı temanı ótip bolǵannan soń qollanıw maqsetke muwapiq boladı. Buniń ushın oqıtıwshı oqıtıp atırǵan pàni boyınsha bes-altı temanı ótip bolǵannan soń talabalardıń bilimin tekseriw hám òtilgen temalardı jàne bir märte bekkemlew ushın paydalansa boladı. Bul metodtı qollaw ushın òtilgen temalardan sorawlar düziledi hám öz aldına bir betke talabalardıń dizimin jazıp qoyadı, bul dizim waqıt ketpewi ushın aldınnan tayarlanıp qoyıladı. Här bir talabaǵa tòrt juwaptan jazılǵan qaǵaz kartochkalar tarqatıldı. Bul tòrt juwaptıń ekewin berilgen sorawlarǵa durıs keletugın etip, al qalǵan ekewin shalǵıtiwshı (durıs kelmeytuǵın) juwap etip kórsetsekte boladı. Bul soraw juwapların tek ǵana tórtew emes al altaw yamasa onnan da kóp etip dúzsek te boladı. Sorawlardıń qanday ekeni aldin ala talabalarǵa aytılmayıdı, biraq sorawlarǵa tayarlanıwı haqqında, alınıp atırǵan bap yamasa bes-altı tema boyınsha tayarlanıwı kerekligin eskertedi. Oqıtıwshı sorawlardı oqıydi, talabalar qolındaǵı kartochkalarǵa qaraydı. Oylanıw ushın 3 sekund waqıt beriledi. Eger oqılǵan sorawdıń juwabı kartochkadaǵı juwap dep bilse yaǵníy oqıtıwshınıń oqıp atırǵan sorawınıń juwabı meniń kartochkamda dep bilse talaba qol kóterip oqıtıwshiǵa belgi beredi hám oqıtıwshı ruxsat bergennen soń juwabin aytadı. Eger oqıtıwshı oqıp atırǵan sorawdıń juwabin kartochkasında durıs juwap jazılǵan talaba qol kóterip juwap bermese oǵan – belgisi túsedı al, kartochkasında durıs juwap joq biraq sol sorawdıń juwabin bilip turıp qol kóterip durıs juwap berse ol oqıwshiǵa + belgisi qoyıladı. Eger bir waqıttıń ózinde úsh talaba qol kóterse, oqıtıwshınıń ruxsatınan keyin här biri kartochkasındaǵı juwabin aytadı, sonnan tek ǵana birewiniki yamasa ekewiniki durıs boladı. Biraq bul juwaplardıń neshewinde durıs beriliwi oqıtıwshınıń dúzgen soraw juwaplarınıń jaylastırılıwına baylanıslı boladı. Usı jerde durıs juwaptı tek ǵana bir talabada emes al eki yamasa úsh talabada da kórsetsek boladı. Eger durıs juwap bergen úsh talabaniń juwabı da nadurıs bolsa hám toparda sorawǵa heshkim juwap bere almasa durıs juwaptı oqıtıwshınıń ózi aytadı. Barlıq sorawlardı oqıp bolǵannan

soń talabalardıń toplaǵan qansha "-" hám "+" belgisin alǵanlıqları esaplap shıǵıladı. Bunnan qaysı talabaniń joqarı ball toplaǵanlıǵı belgili boladı.

Bul metodtı tek ǵana soraw kórinsinde emes al súwret , sxema korinislerinde de beriwigə boladı. Bunı ásirese baslawish klass oqıwshılarına texnologiya sabaqlarında qollawǵa da boladı . Máselen ásbap- úskeneneler menen tanıstırıwda olardıń alǵan bilimlerin tekseriw maqsetinde súwret formasında kórsetsekte boladı. Máselen shókkishtiń súwreti qaysı , yamasa pıshqınıń súwreti qaysı yamasa aǵash qırqıw áspabin kórsetiń dese olar qolına berilgen grafikalıq kórnislerden birin tańlap aytadı bunnan oqıwshılardıń ásbap-úskenenelerdi jánedе yadında saqlawǵa jaqsı boladı. Al talabalarda da máselen elekrotexnika sabaqlarında shártli belgilerdiń kórnislerin tanıstırıwda da kórsetsek boladı.

Bul metod tekǵana olardiń qansha + hám qansha – jiynawı menen emes al oqıwshılardıń sol grafikalıq kórinisti kórip yadında saqlap qalıwına járdem beredi. Bul metodikaliq texnologiyaniń adında saqlap qalıwına olardı házirjuwaplıqqqa, shaqqanlıqqqa jánedе kóbirek oqıp pánge bolǵan qızıǵıwshılıqlarınıń artıwına hámde talabalardı individual bahalawda úlken áhimiyetke iye. Bul metod arqalı oqıwshılardıń sabaqqa tolıq dıqqatlı qatnasıwı támiylenedi ,pán boyınsha bilimleri bekkemlenedi. Abzallıq tárepleri menen birge kemshilik táreplerinde aytatuǵın bolsaq waqıt kóbirek ketiwi múmkin biraq oqıtwshı hár bir sorawda hám

juwaplar arasında waqıttı durıs bólistire alsa maqsetke muwapiq boladı.

SHOT ON REDMI 7
AI DUAL CAMERA

Tajriybe-sınaw jumısları Nókis Rayonı 9-sanlı ulıwma bilim beriwy mektebinde “Texnologiya” sabaǵında oqıwshılarǵa Jaslardı kásipke baǵdarlawda xalıq ónermentshiliginiń áhimiyeti teması sheńberinde Kim joqarı hám domino hám basqada metodlar arqalı ótkerildi. Onda jámi 65

oqıwshı qatnasti. Olardıń mektepler kesiminde bólistiriliwi tómendegi kestede keltirildi. (1-keste).

1-keste

Tajriybe-sinaw jumislarında qatnasip atirgan oqiwshilardin mektepdegi bólistiriliwi.

Ulwma bilim beriw mektebi 9-sanlı mektep	Tájriybe sınaw jumislarında qatnasqan oqiwshılar sanı.		
	Jámi	Tájriybe toparı	Baqlaw toparı
7 - A klass	19	19	12
7-B klass	18	18	10
8-A klass	14	14	8
8-B klass	15	15	10
Jámi	66		

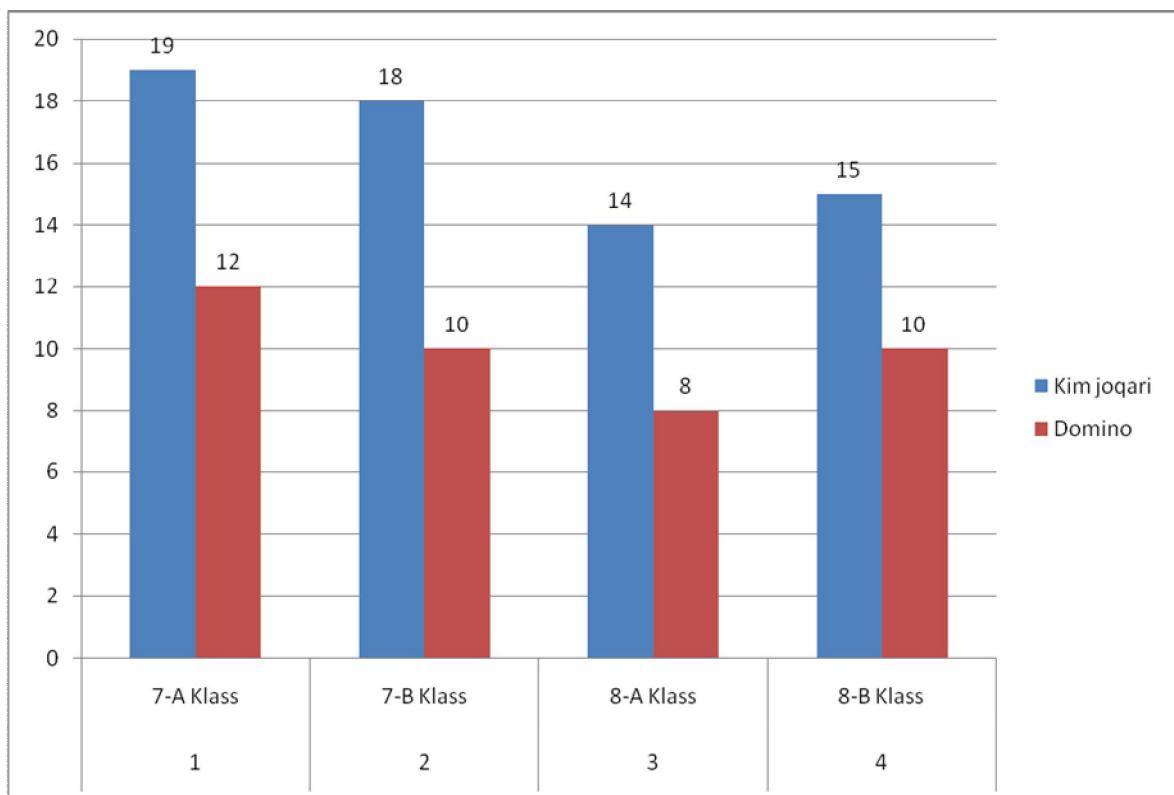
3.2. Tajriybe-sınaw jumisları nátiyjeleri

Oqıw jobalaw sabaqları rejeleriń bahalaw kórsetkishleri “Texnologiya” pánin oqıtılwda «Jaslardı kásipke baǵdarlawda xalıq ónermentshiliginıń áhimiyeti» komponentleri tiykarında oqıtılwdıń bahalaw kriteriyalarına tiykarlanıp texnologiya páni boyınsha ótkerilgen metodlar arqalı jetiliskenlik dárejeleri anıqlandı. Usı nátiyjeler tómendegi kestede kórsetildi.

Ámelge asırılǵan tájriybe-sınaw jumislarındaǵı tájriybe nátiyjelerinen alıńǵan maǵlıwmatlar tiykarında statistikalıq nátiyje jumisların oqıwshı bahalawı tiykarında islep shıǵıldı.

Pedagogikalıq tájriybe gipoteza sıpatında baqlaw toparlarda alıp barılǵan dástúriy metodika tiykarında alıńǵan nátiyjeler tajriybeler toparlarda usınıs etilgen metodika tiykarında alıńǵan nátiyjeler menen salıstırıp, tájriybe toparlarındaǵı kórsetkishleriniń nátiyjeli ekenligi kórsetiledi.

Joqarıdaǵı nátiyjeler hám sapalılıqqa iye degen gipotezanı dálillew ushın tájriybe nátiyjelerin qayta islewde kim joqarı metodı qollanıldı. Bunnan basqada domino metodı qollanıldı hám olardı qollanıwdaǵı parıq kórsetkishler anıqlandı.

Bolajaq texnologiya oqıtılıshılarıńı texnologiya pánin oqıtılıwǵa metodikalıq tayınlıǵın jetilistiriw baslangısh tálımnıń tiykarǵı wazıypaların sheshiw, ǵárezsiz miynet etiw, minnet hám juwapkershilikti seziw, jámáatlık dóretiwshilik islerdi islewde qadaǵalaw hám óz-ara bir-birin tekseriw ilimiý tájriybeleri, oqıw iskerligin rawajlandıratuǵın oqıtılıw principleri tiykarında shólkemlestiriw, joqarı quramalılılıq dárejesindegi wazıypalardı sheshiwde ózine haqıyqıy ataq beriwdi hám umtılıwlar dárejesin júzege keltiriw, júzege keletuǵın qıyıñshılıqlardıń sebeplerin jeke analiz etiw ilimiý tájriybeleri qáliplestirildi. «Úzliksız tálım sistemásında jaslardı kásip tańlawǵa baǵdarlaw tiǵız baylanıslılıǵın támiyinlew texnologiyaları» dárejelerine uyqas túrde optimallastırılǵan ilimiý tájriybe talapları mazmunı jetilistirildi.

1. Texnologiya oqıtılıshıların texnologiya pánin oqıtılıwǵa metodikalıq tayınlıǵın jetilistiriw 5112100 - texnologiya tálım baǵdarınıń oqıw rejesindegi pánlerin oqıtılıw dawamında komplekslik ámelge asırıw maqsetke muwapiqlıǵı tastıyıqlandı. Islep shıǵılǵan modelde bolajaq texnologiya oqıtılıshıların 9 - klaslarda texnologiyani oqıtılıwǵa tayarlaw processinde «Úzliksız tálım sistemásında jaslardı kásip tańlawǵa baǵdarlaw tiǵız baylanıslılıǵın támiyinlew texnologiyaları» menen óz-ara baylanıslı halda pánler-ara baylanısıwdı ámelge asırıw kórsetildi.

2. «Úzliksız tálım sistemásında jaslardı kásip tańlawǵa bag'darlaw tiǵız baylanıslılıǵın támiyinlew texnologiyaları» jantasiwı tálım alıwshılardı jáne de aktiv bolıw imkaniyatın beretuǵın ortalıq jaratıwdı ańlatadı. Nátijede bul jantasıw tálım alıwshılardı tálım procesine passiv gúzetiwshi emes, bálki qatnasıwshı retinde tartıwın támiyinleydi.

3. Bolajaq texnologiya oqıtılıshıların texnologiya pánin oqıtılıwda pán, texnika, texnologiya rawajlanıwı, injenerlik, matematika hám kúndelik turmısta dizayn elementleri menen baylanıstırıp úyreniwdıń «Úzliksız tálım sistemásında jaslardı kásip tańlawǵa baǵdarlaw tiǵız baylanıslılıǵın támiyinlew texnologiyaları» jantasiwı tiykarında tálım-tárbiya procesin shólkemlestiriw hám oqıtılıw metodikası islep shıǵıldı.

4. Bolajaq texnologiya oqıtılıshısınıń metodikalıq tayarılıq sapası hám natiyjeliligin asırıwǵa xızmet etetuǵın tálım traektoriyaların individullastırıw tiykarında shınıǵıwlardı pedagogikalıq proektlestiriw metodikası islep shıǵıldı.

5. Bolajaq texnologiya oqıtılıshıların «Úzliksız tálım sistemásında jaslardı kásip tańlawga bag'darlaw tiǵız baylanıslılıǵın támiyinlew texnologiyaları» jantasiwı tiykarında texnologiya pánin oqıtılıwdıń oqıw -metodikalıq támiynatı jaratıldı.

PAYDALANILĞAN ÁDEBIYATLAR

1. Mirziyoyev. Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik Ózbekston davlatini mardva olajanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi Ózbekston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga baǵishlangan Oliy Majlis palatalarining qóshma májlisidagi nutqi – T . Ózekston, 2016. – 56 b.
2. Mirziyoyev.Sh.M.“Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini taminlash –yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi Ózbekston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganing 24 yilligiga baǵishlangan tantanali marosimi majlisida. – T.Ózbekston, 2017. –48 b.
3. Ózbekston Respublikasi Prezidenti Qarori Oliy malumotli mutaxasislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyotining va ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlarini tadbirlari» 27.07.2017 y, P.Q.- 3151, Ózbekston qonun tóplami, 2017 y., 30-son, 729-modda.
4. Ózbekston Respublikasi Prezidenti Qarori «Oliy tálim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari tógrisida» 20.04.2017 y., PQ-2909, Ózbekston Respublikasi qonun hujjatlari tóplami, 2017 y, 18-son, 313-modda 19-son, 335-modda, 24-son, 490-modda.
5. Ózbekston Respublikasi Prezidentining farmoni «Yoshlarga oid davlat siyosatini samaradorligini oshirishÓzbekson yoshlar ittifoqi faoliyatini qóllab-quvvatlash tógrisida » 05.07.2017 y, PF-5106-son, Ózbekston Respublikasi qonun hujjatlari tóplami, 2017 y, 27-son, 607 –modda.
6. Ahmedov M .B. Yoǵoch óymakorligi. Toshkent-2006.
7. Y.M.Mahsudov. Yoǵoch materiallarini pardozlash texnologiyasi. Kasb-hunar kolledjlari uchun darslik. Toshkent- ILM ZIYO-2013.
8. X.ISMONOV. Naqqoshlik (maruzalar matni) Andijon.
9. Yoǵoch va plastmassa konstruksiyalari fanidan máruba matni.Samarqand – 2015 yil.
- 10.Amaliy va badiiy bezak san’ati. Fan dasturi. Toshkent-2016.
11. Sanaqulov H.R. Meliboeva S.S. Abduraimova G.O. Mehnat va uni óqitish metodikasi. Darslik. –T. 2019. – 210 b.
- 12.N.A. Muslimov Sh.S.Sharipov O A Qóysinov Mehnat tálimini óqitish metodikasi kasb tanlashga ýóllash. Toshkent-2014.
13. Axlidinov R.Sh. Ózbekston Respublikasida maktab tálimi tizimini boshqarish xususiyatlari-T. ÓzPFITI nashriyoti 1997.
14. Bulatov S.S. Ózbekston xalq amaliy bezak sanati-T.Mehnat 1991.
15. Qosimov Q. Naqqoshlik –T. Óqituvchi 1990.

16. Abduraxmonov G.M. Kompazitsiya. Moliya-iqtisod nashriyoti.Toshkent-

2008.

17.